

KONFÜÇYÜS FELSEFESİNİN DIŞ POLİTİKAYA ETKİSİ BAĞLAMINDA 2003-2013 YILLARI ARASI ÇİN-ABD İLİŞKİLERİ*

Yrd. Doç. Dr. Cemre Pekcan

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
ORCID: 0000-0001-7339-2680

Öz

Küreselleşen dünyada, 1980'lerde uyguladığı ekonomik reformlarla birlikte dış dünyaya açılan ve bu sayede günümüzde ikinci büyük ekonomi haline gelen Çin, büyük güç olma yolunda ilerlerken, kültür ve geleneklerinden etkilenmektedir. Binlerce yıllık tarihsel ve kültürel geçmişe sahip bu medeniyetin, dış politika ilkelerini oluştururken faydalandığı en etkili öğreti Konfüçyüs felsefesidir. Ancak, yükselişi bu kadar hızlı devam eden bir devlet, başta Amerika Birleşik Devletleri olmak üzere bazı Batılı devletleri endişelendirmiş ve Çin hakkında çeşitli tehdit kuramları ortaya atılmasına neden olmuştur. Buna karşılık Çin, "barışçıl bir devlet olduğunu ve statükoya başkaldırmayacağını ispatlamak adına", Konfüçyüs öğretisinin temel alındığı uluslararası ilişkiler kuramları ve dış politika ilkeleri oluşturma yoluna gitmiştir. Bu bağlamda çalışmada, Konfüçyüs öğretisi ve bu öğretinin temelinde oluşturulmuş Tianxia kuramı çerçevesinde, 2003-2013 yılları arasında Çin Cumhurbaşkanı Hu Jintao dönemindeki dış politika ilkeleri ve bu ilkelerin ABD ile ilişkilerdeki rolünün ve etkisinin ortaya koyulması amaçlanmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Çin, Konfüçyüs Felsefesi, ABD, Tianxia, Hu Jintao

China-US Relations Between 2003-2013 in the Context of the Effect of Confucian Philosophy to Foreign Policy

Abstract

China became the second largest economy via its reforms and opening up to the outside world. Throughout the process of being a great power, it has been under the influence of its culture and traditions. One of the most influential creeds of the Chinese civilization has been Confucian philosophy. On the other hand, the pace of China's rise fuelled anxieties, particularly, in the West. China, in order to rebuff Western threat perceptions, underlined pro-status quo and peaceful emphases of Confucian philosophy as a basis of its foreign policy. The aim of this article is to analyse the role and the effect of Confucian philosophy with a particular focus on Tianxia on the Chinese foreign policy and its relations with the US during the Presidency of Hu Jintao, from 2003 to 2013. To this end, in addition to the Sino-American diplomatic and economic relations, disputed issues were also taken into consideration.

Keywords: China, Confucian Philosophy, the US, Tianxia, Hu Jintao

---

* Makale geliş tarihi: 02.03.2016
Makale kabul tarihi: 02.01.2017

Konfüçyüs Felsefesinin Dış Politikaya Etkisi Bağlamında 2003-2013 Yılları Arası Çin-ABD İlişkileri*

Giriş

Binlerce yıllık geçmişe sahip ve dünyanın en eski medeniyetlerinden biri olan Çin, 1800’lü yıllarda Batılı güçlerle tanışana kadar, kendi coğrafyasındaki devletlerle ilişkilerinde Çin-merkezli bir idare anlayışı geliştirmiş ancak, 1839-42 yılları arasında yaşanan Afyon Savaşı yenilgisiyle birlikte, 1949’da Çin Halk Cumhuriyeti’nin (Çin) kurulmasına dek, yaklaşık yüz yıl sürecek olan ve “Utanç Yüzyılı” (*Century of Humiliation*) olarak adlandırılan bir yenilgiler çağına girmiştir. Günümüzde yaklaşık 1,4 milyarlık nüfusuyla dünyanın en kalabalık ülkesi olan, ekonomik alanda yaptığı atılımlarla dünyanın en büyük ikinci ekonomisi haline gelen ve ileride dünyanın yeni süper gücü olacağı düşünülen Çin’in bu başarısı, yalnızca son 40 yıldaki ekonomik kalkınması sonucu oluşan bir başarı olmayıp Çin’in köklü geçmişinde ve kültüründe yatan birçok unsurun sonucudur.

Çin kültüründe var olan bu unsurlardan en önemlisi, felsefi düşüncedir. Çin’in en temel felsefe öğretilerinden Konfüçyüs öğretisi ile Mohizm, Taoizm, Legalizm gibi öğretiler her ne kadar M.Ö. 5. yüzyılda, özellikle de Savaşan Devletler Dönemi (M.Ö. 475-221) olarak adlandırılan dönemde ortaya çıkmış ve yayılmış olsa da, bu öğretilerin temel aldığı kavramlar, çok daha eski dönemlere uzanmaktadır. Çin toplumunun kültür ve geleneklerinde yer eden, yaşamlarının ve düşünce tarzlarının bir parçası haline gelen felsefi öğreti ve kavramlar, aradan geçen binlerce yıla rağmen Çin toplumu üzerinde etkisini sürdürmekte ve bugün de, Çin’in dünyaya ve uluslararası sisteme bakışını ve diğer devletlerle ilişkilerini şekillendirmeye devam etmektedir.

Çin, gerek geçmişten günümüze hala etkisini sürdüren bu felsefi öğretileri, gerekse 1980’lerle başlayan ve günümüzde de hızla devam eden

---

* Bu çalışma, Prof. Dr. A. Mete Tuncoku’nun danışmanlığında hazırlanan, *Çin’in Uluslararası Sisteme Bakışı ve ABD’ye Yönelik Dış Politikası (2003-2013)* başlıklı doktora tezini temel alınarak hazırlanmıştır.

askeri ve ekonomik gelişimiyle tüm dünyanın ilgi odağı olmaya devam etmektedir. Tarihsel süreç içerisinde Konfüçyüs öğretisi de Çin’de gelişen olaylardan etkilenmiştir. Örneğin, 1945-49 yılları arasında yaşanan İç Savaş sonrası, Komünist Parti liderliğinde ilan edilen Çin Halk Cumhuriyeti’yle birlikte, yeterince devrimci ve demokratik olmadığı iddiasıyla Konfüçyüs heykellerinin, tapınaklarının ve eserlerinin büyük çoğunluğu imha edilmiştir. Ancak, Çin Halk Cumhuriyeti’nin kurucusu Mao Zedong’un 1976’da ölümüyle, Konfüçyüs ve öğretisi, efsanevi Simurg (anka kuşu) gibi küllerinden yeniden doğmuş ve yükselişe geçmiştir. Konfüçyüs ve öğretisinin bu yükselişi, Çin siyasi hayatına etki etmekle kalmamış, bu öğretinin etkisiyle oluşturulmuş dış politika ilkelerinde ve Çin’in kendini uluslararası sistemin içinde konumlandırma çabalarında önemli rol oynamaya başlamıştır.

Çin’in büyük güç olma yolunda ilerlediği günümüz dünyasında, birçok uluslararası ilişkiler uzmanı, Çin’in küresel anlamda giderek güçlenmesini, Amerika Birleşik Devletleri (ABD) hegemonyasına karşı bir tehdit olarak algılamakta ve ‘Çin tehdidi’ başlıklı yazı ve makaleler yazmaktadırlar (Gertz, 2002; Roy, 2013; Beinart, 2013; Heffner, 2015; Axtell, 2014). Çin tehdidi söylemlerinin kaynağı ise, Michigan Üniversitesi profesörlerinden Abramo Fimo Kenneth Organski tarafından 1958’de yayınlanan “Dünya Politikası” (*World Politics*) isimli kitapta detaylı bir şekilde açıklanan ve uluslararası sistemde yükselen gücün, eninde sonunda hegemon güce başkaldıracağını iddia eden Batı-merkezli güç geçişi kuramıdır (Organski, 1968). Buna karşılık Çin, barışçıl yükselişini ispatlamak amacıyla, Konfüçyüs öğretisinin temel alındığı kuramlar ve dış politika ilkeleri oluşturmaktadır. Bu yüzden, Çin’in uluslararası sistemi ne şekilde gördüğü, geçmişinde diğer devletlerle ilişkilerinin hangi temelde olduğu, askeri ve ekonomik gücü arttıkça diğer devletlere karşı nasıl bir politika izleyeceği gibi konular, en fazla merak edilen konular haline gelmiştir.

Bu bağlamda, çalışmada ele alınan temel konu; Çin’de son yıllarda yükselişe geçen Konfüçyüs felsefesinin, Çin merkezli uluslararası ilişkiler kuramları oluşturulmasına ve Çin dış politika ilkelerine etkisi ile bu ilkeler ışığında Çin’in ABD’ye yönelik politikalarıdır. Çalışma, Çin’de Hu Jintao’nun Cumhurbaşkanı olduğu 2003-2013 yıllarını kapsamaktadır. Bunun nedeni ise, Çin’in en temel felsefe öğretilerinden Konfüçyüs felsefesinin etkisinin, Hu Jintao’nun dış politika ilkelerinde ve söylemlerinde en belirgin şekilde görülmesidir. Hu Jintao döneminde ön plana çıkan özellikle ‘uyumlu dünya’ ilkesi, Çin kültürünün ve Konfüçyüs öğretisinin en önemli parçaları olan barış ve uyumu vurgulamaktadır. Aynı zamanda bu ilke, çalışmanın temel kavramlarından birini oluşturan Tianxia kuramıyla da paralellik taşımaktadır. Öyle ki, Konfüçyüs felsefesinin etkisiyle şekillenmiş ve Çin’in uluslararası

sisteme bakışını yansıttığı iddia edilen Tianxia kuramının, Hu Jintao'nun dış politika ilkelerine yansımaları göz ardı edilemez.

1. Çin'de Felsefenin Yeri ve Konfüçyüsçülük

Çeşitli ülkeler veya medeniyetlerde genellikle “din” ne kadar önemli bir yere sahipse, Çin’de de felsefe o kadar önemli bir yere sahiptir. Çin felsefesinin en önemli taşlarından biri ise, Konfüçyüs felsefesidir. Bu felsefe ya da öğreti, Çin tarihinin bazı dönemlerinde etkinliği zayıflayıp azalsa da, yaklaşık 2500 yıldır Çin toplumunu, bakış açısını, kültürünü şekillendiren en önemli unsur olagelmıştır. Hem Doğu hem Batı felsefesinde birçok filozofun sorguladığı “insan doğasının özü nasıldır?” sorusuna Konfüçyüs’ün verdiği “insan doğası iyidir” (Yu-Lan, 1976: 1) cevabı, kendisinin fikir ve söylemlerinin temelini oluşturmuş, takipçileri de bu cevap çerçevesinde Konfüçyüsçülüğe katkıda bulunarak, öğretiyi geliştirmişlerdir.

Batıda “Confucianism” adıyla bilinen Konfüçyüsçülüğü Çince’de tam karşılıyan bir sözcük bulunmamakla birlikte Konfüçyüs ve onunla ilgili şeylerde, bilgelerin/bilim adamlarının öğretisi gibi anlamlara gelen rujia (儒家, Rújiā), rujiao (儒教, Rújiào), ruxue (儒学, Rúxué) veya basitçe ru (儒) karakterleri kullanılmaktadır (Xinzhong, 2000: 17). Tanım olarak ise, Kaliforniya Üniversitesi’nde profesör olan Doh Chull Shin, Konfüçyüsçülüğü; ‘Konfüçyüs, Mencius ve takipçilerinin, insanların mutlu ve kıymetli bir yaşam sürebilecekleri ahlaklı/erdemli büyük uyum toplumunu (“datong shehui”/大同社會, *society of great unity*) kurabilecekleri, sosyal ve politik ahlakın genel bir sistemi’ olarak tanımlamaktadır (Shin, 2012: 74). Bir diğer ifadeyle, politik ahlak sistemi olarak Konfüçyüsçülük, uyum ve barış toplumu kurmayı amaçlamış bir siyasal sistemdir (Shin, 2012: 74).

Esas ilgi alanı insanlar ve insanlığın temel ilkeleriyle ilgili olan Konfüçyüs’e göre bu ilkeler, sosyal ilişkilerin, istikrarın, devletin, ailelerin ve bireylerin barış ve refahının temelini oluşturmaktadır (Xinzhong, 2000: 26). Bu yüzden Konfüçyüs, ahlak anlayışını iki temele oturtmuştur; “iyilik/erdemlilik öğretilebilir ve öğrenilebilir bir şeydir ve toplumda barış ve uyum ancak bilgeliğin rehberliğinde sağlanabilir.”

Konfüçyüs öğretisindeki en önemli unsurların başında anne-babaya saygı gelmektedir. Bunun temeli de, “*her şey göklerden meydana gelmekte, insanlar da atalardan meydana gelmektedir*” düşüncesinde yatmaktadır. İnsanların hiçbir zaman kökenlerini unutmaması ve saygı duyması gerekir. Ataların yalnızca geçmişte değil, günümüzde de bizimle olduğunu vurgulayan Konfüçyüs, bu yüzden anne-babaya saygıya oldukça önem vermiştir (Xinzhong, 2000: 202). Konfüçyüs, bu ailevi erdemleri, sosyal düzen ve dünya

barışı için bir dönüm noktası olarak görmektedir (Xinzhong, 2000: 32-33). Kısaca saygı, aile içinde başlar ve diğer insanlarla ilişkilerimize yayılır, bu da toplumsal düzeni ve barışı getirir.

Temel olarak ahlaka ve erdeme dayanan Konfüçyüs öğretisi, Konfüçyüs'ün ölümünden sonra öğrencileri tarafından geliştirilmiş, yazıya geçirilmiş ve sistematik bir yapıya kavuşmuştur. Konfüçyüs öğretisi Çin'de dönem dönem etkisini yitirse de, her defasında farklı fikirlerle harmanlanarak yeniden ortaya çıkmıştır.

1949'da Mao Zedong'un liderliğinde Komünist Parti'nin zaferiyle birlikte Çin Halk Cumhuriyeti kurulmuştur. Konfüçyüsçüler yerine Engels, Marx, Lenin ve Stalin'den ilham alan Mao, bilgi ve pratiğin önemi üzerinde durmuş, Çin'in gelişimi için, yeterince devrimci ve demokratik olmayan klasik popüler kültürden, feodal yönetici sınıfa kadar her türlü çürümüş/eskimiş şeylerden kurtulmaları gerektiğini ifade etmiştir (Chan, 1963: 773). Mao Zedong'un başlattığı 1966-76 Kültür Devrimi sırasında Konfüçyüs'e saldırı kampanyası başlatılmış ve Konfüçyüs'ün birçok heykeli yıkılmış, birçok eseri yok edilmiştir (Smith, 2011). Mao'nun 1976'da ölümünden kısa bir süre sonra ise, Konfüçyüsçülük yeniden yükselişe geçmiş ve 1984'te Komünist Parti tarafından "Çin'in en şanlı (*glorious*) figürlerinden biri" olarak kabul edilmiştir (Smith, 2011). Kısaca, 1980'lerde Çin'in yeni lideri Deng Xiaoping'in reform ve dışa açılma politikalarıyla Çin ekonomisi hızla büyümeye başlamıştır. Bu serbestleşme, kendini kültür alanında da hissettirmiş, Batı'nın modernitesine duyulan ilgiyle birlikte, geleneksel kültürü de yeniden canlandırmıştır (Billioud, 2007: 52).

1990'lara gelindiğinde, Çin'de milliyetçilik ve vatanseverlik (*patriotism*) yükseliş göstermiş, Komünist Parti, geleneksel Çin kültürünün yeniden canlanması için Konfüçyüsçülüğü desteklemiştir. Tüketicilerin fazlaca maddiyatçı olmaya başlaması karşısında, 1990'ların ortalarında "ruhani medenileşme (*spiritual civilization*)" kampanyası başlatılarak Maocu ve Konfüçyüsçü ahlak değerleri desteklenmiştir (Smith, 2011). Bu dönemde Konfüçyüsçülüğün desteklenmesiyle ilgili en önemli olay 1994'te kurulan ve hükümet tarafından desteklenen Uluslararası Konfüçyüs Derneği'dir (Guoxiang, 2011: 227). Bir diğer önemli olay da, yine 1994'te, Konfüçyüs'ün 2545. doğum yıldönümünü kutlamak amacıyla düzenlenen uluslararası kongredir. Bu kongrenin önemi, yalnızca akademik bir kongre olmasından ziyade, açılış töreninde birçok devlet adamının da yer almasıdır (De Bary, 1995). Bu da Parti'nin Konfüçyüsçülüğe desteğinin en açık ifadesi olarak görülebilir.

2000'li yıllara gelindiğinde, yüksek eğitimde de Konfüçyüs çalışmalarının giderek arttığını görmekteyiz. Bu alanda Komünist ideolojiye

bağlılığıyla bilinen Çin Halk Üniversitesi, 2002’de Konfüçyüs Çalışmaları’nı kuran ilk üniversite olmuştur (De Bary, 1995). Bu dönemde, Çin’in dış politika ilkelerinde de Konfüçyüs ve değerlerine yapılan atıflar iyice ön plana çıkmıştır. Özellikle de çalışmanın konusunu oluşturan ve 2003-2013 yıllarını kapsayan Hu Jintao döneminin ilkeleri, Konfüçyüs’e yapılan atıfların en belirgin olduğu dönemdir. Hu Jintao’nun, dış politika ilkeleri haricinde, Başbakan Wen Jiabao da konuşmalarında Konfüçyüsçülüğü vurgulamıştır. Örneğin Wen Jiabao’nun 2007’de Harvard’da yaptığı konuşmada bunun yansımaları oldukça belirgindir. Wen Jiabao bu konuşmada şöyle söylemiştir:

“Konfüçyüs’ten Sun Yat-sen’e, Çin ulusunun geleneksel kültürü birçok değerli unsur içermektedir. Bunlar, insan doğası ve demokrasi gibi olumlu şeylerdir. Geleneksel kültürümüz aynı zamanda, farklı bakış açılarına rağmen, sevgi, insanlık, uyum gibi, göklerin/tianxia’nın altındaki her şeyin hepimiz için olduğunu vurgulamaktadır”(Billioud, 2007: 54).

Hu Jintao’nun 2008 Pekin Olimpiyatları’ndaki Konfüçyüs vurgusu ise, Çin’in Konfüçyüs değerlerine olan bağlılığını, tüm dünyaya göstermesi açısından önem taşımaktadır. Hu Jintao 2008 Pekin Olimpiyatları’nın açılış töreninde, Konfüçyüs’ün Analektleri’nden “uzaklardan gelen dostları ağırlamak büyük bir zevktir” (有朋自远方来不亦乐乎/*It is glorious to receive friends from afar*) ifadesini kullanmıştır (Callahan, 2010: 2). Olimpiyatlardaki Konfüçyüs vurgusu, Çin’de Konfüçyüsçülüğün yükselişinin de en net ifadelerinden biri olmuştur. Bunun yanı sıra, Olimpiyatlar, Çin’in tüm dünyaya kendini kanıtlaması, barışçıl bir şekilde yükselen medeniyetini ve yumuşak gücünü göstermesi açısından bir dönüm noktası olmuş, olimpiyatlardaki “Tek Dünya, Tek Hayal” sloganı ise uyum, barış ve gücün simgesi haline gelmiştir (Callahan, 2010: 3-5).

Yurt dışında ise hükümet, Konfüçyüsçülüğü Almanya’nın Goethe Enstitüsü veya Fransa’nın Alliance Francaise’ine benzer, Çin dil ve kültür merkezi olan Konfüçyüs Enstitüleri ile teşvik etmektedir (Bell, 2006). Rhonda S. Zaharna’ya (2014: 9) göre, Konfüçyüs Enstitüleri, sayılarının fazlalığı ya da Çin’in bir propaganda aracı gibi görüldüğü için eleştirilmekle ve üzerine birçok makale yazılmakla birlikte, Çin’in kültürel diplomasisinin ve yumuşak gücünün ürünüdürler. İlk kez 2004’te Güney Kore’de kurulan Konfüçyüs Enstitüsü’nün sayısı, 2013’ün sonunda 115 ülkeye yayılarak 440’a çıkmıştır (Zaharna, 2014: 9).

Konfüçyüs öğretisi, yalnızca dış politika ilkelerinde değil, yükselen bir güç olan Çin’in, uluslararası sistemde daha fazla söz sahibi olabilmek ve barışçıl yükselişini kanıtlamak adına oluşturmaya çalıştığı Çin-merkezli uluslararası ilişkiler kuramlarında da kendini göstermektedir. Bu bağlamda,

Konfüçyüs öğretisinin Hu Jintao dönemindeki dış politika ilkelerine etkisine geçmeden önce, Çin-merkezli uluslararası ilişkiler kuramı oluşturma çabalarına ve bu çabalar içerisinde en fazla öne çıkan kuramlardan Tianxia kuramına yer verilecektir.

2. Çin'de Uluslararası İlişkiler Çalışmalarının Gelişimi ve Tianxia Kuramı

1949'da Çin Halk Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonraki ilk 30 yılda, uluslararası ilişkiler çalışmalarının, iç politika yüzünden olumsuz yönde etkilendiğini söyleyebiliriz. Bu dönemde Çin'de uluslararası ilişkiler kuramlarının kapsamı daha çok sosyalist devrime hizmet etmek şeklinde olmuş, ideolojik olmayan kuramlar, devrimci olmadıkları için "boş" olarak değerlendirilmişlerdir (Geeraerts, 2001: 252). Kısacası, 1980'lerden önce, Çin'de uluslararası ilişkiler çalışmaları, Marksizm ve Leninizm rehberliğinde Çin devrimine hizmet etmek amacıyla yapıldığı için, bu dönemde gerçek bir uluslararası ilişkiler çalışması yapıldığını söylemek güçtür.

Uluslararası ilişkilerin Çin'de bir sosyal bilimler disiplini olarak tanınması, ülkenin reform sürecini başlattığı ve uluslararası topluma kendini entegre etmeye başladığı tarihler olan 1970'lerin sonu, 1980'lerin başına denk gelmektedir (Yaqing, 2009: 185). Mao'dan sonra iktidara gelen Deng Xiaoping'in reform ve dışa açılma politikasıyla birlikte, birçok üniversitede "Dünya Politikası, Ekonomi ve Uluslararası İlişkiler" dersi okutulmaya başlamıştır (Yaqing, 2009: 255).

Son dönemlerde ise Çin, küresel güç statüsüne yükselmesi ve uluslararası sistemde daha fazla rol almaya başlamasıyla birlikte, uluslararası sistemin kurumlarına ve uluslararası sorunların çözümüne kendi bakış açısıyla yaklaşabilmek adına, uluslararası ilişkileri domine eden Batı merkezli uluslararası ilişkiler kuramlarına alternatif olarak, kendi uluslararası ilişkiler kuramını geliştirme çabasına girişmiştir. Uzun yıllar boyunca hayranlık uyandırmış, köklü ve ihtişamlı bir medeniyet kurmuş olan Çin'in bu çabasının altında yatan neden, uluslararası ilişkiler profesörü Zhang Yongjin'in şu sözlerinde kendini açıkça belli etmektedir;

"Güvenilir hiçbir uluslararası ilişkiler kuramı, yalnızca Avrupa'nın dar ve sınırlı tarihsel tecrübesine dayanarak inşa edilemez. Çin'in zengin ve derin tarihi, diğer dünya düzenlerini keşfetmek için önemli bir araçtır"(Noesselt, 2012: 9).

Çin'in kendi uluslararası ilişkiler kuramını geliştirme yolunda verilebilecek en güzel örnek, Çinli bir akademisyen ve filozof olan Profesör Zhao Tingyang'ın Nisan 2005'te, Çin modeli dünya düzenini tanımlamak için

ortaya attığı Tianxia kuramıdır. Zhao, Çin-Batı karşılaştırmalı kültürel çalışmaların, uzun bir zamandır Batı standartlarına dayanan, tek taraflı bir yaklaşıma dayandığını söylemektedir. Yani Çin kültürü, her zaman yorumlayan değil, yorumlanan taraf olmuştur. Zhao'ya göre, her Çinli filozofun sorması gereken soru, Çin felsefesinin, dünya felsefesinin bir parçası olup olamayacağı sorusudur. Bunun oluşması içinse, Çin'in bazı geleneksel kavramlarının evrenselleşmesi ve Çin felsefesinin, evrensel düşüncenin bir aracı veya temeli olması gerekmektedir (Zhou, 2009: 132-133). Bu bağlamda Zhao, uluslararası ilişkiler kuramı çalışmalarına farklı bir bakış açısı getirmiş ve Çin merkezli bir uluslararası ilişkiler kuramı yaratmak için geleneksel Çin düşüncesinden faydalanılması gerektiğini düşünerek Tianxia kuramını öne sürmüştür. Tianxia aslında Çin'de köklü geçmişe sahip bir kavramdır ancak Zhao, bu kavrama güncel bir bakış açısı getirmiştir.

Tianxia, Çince iki karakterden oluşan bir sözcüktür. İlk karakter tian (天); gökyüzü, gökler, en yukarıda, en yüksekteki gibi anlamlara sahipken, xia (下); aşağıdaki, alttaki demektir. Tianxia ise, gökyüzünün/göklerin altındaki her şey anlamına gelmektedir. Klasik Çin yazılarında ise Tianxia, dünya ya da Çin anlamında kullanılmaktadır. Zhao'ya göre Tianxia'nın iç içe geçmiş üç anlamı vardır. Bunlar; yerküre, insanlar ve dünya kurumudur. Coğrafi, psikolojik ve kurumsal olarak nitelendirilebilecek bu üç anlam, birbiriyle bağlantılıdır ve ayrı düşünülemezler. Zhao'ya göre, bu üç anlam birbirinden ayrıldığı takdirde Tianxia yok olur (Callahan, 2007: 6).

Tianxia'nın ilk anlamı ki buna terim anlamı da diyebiliriz, 'yerküre'dir (Di, 地). Yerküre, kelime anlamıyla tüm topraklar ya da cennetin altındaki her şey anlamına gelmektedir (Zhao, 2006: 30). Yani bu yerküre kelimesi, Çin'de insanların duygularıyla ve yaşamla yakından ilişkilendirilmiş ve coğrafi anlamından ziyade her şeyi içine alan bir ev gibi algılanmıştır.

Tianxia'nın ikinci anlamı "tüm insanların kalpleri" (民心- mín xīn) veya daha basitçe "insanlar"dır(人- rén). Çin anlayışına göre dünya, insanlar için bir evdir ve İmparator, ne kadar büyük bir toprak parçasını yönetiyor olursa olsun, o toprak parçasında yaşayan tüm insanların desteğini almadığı sürece orayı yönetiyor sayılmaz (Zhao, 2006: 30). Kısaca insan, en önemli unsurdur ve Tianxia'yı yönetebilmek, insanlara baskı uygulamaktan ziyade, tüm insanları memnun etmeyi ve onların desteğini almayı gerektirir. Dünya olarak Tianxia, tüm insanları içerir. Zhao, bunu Çin klasiklerinden alıntı yaptığı "*Tianxia, tek bir ailedir*" sözüyle açıklamıştır (Callahan, 2007: 7). Zhao için, felsefi ve politik problem, Tianxia insanların çıkarlarının, dünya çıkarları olarak nasıl ve ne şekilde temsil edileceğidir. Birçok gelişmiş ülkenin yönetim biçimi olarak uyguladığı "demokrasi", Zhao'ya göre dünya çıkarlarını temsil etmek için uygun değildir. Bunun ilk nedeni, demokrasinin, seçimlerde ve anketlerde

manipüle edilebilen bireysel arzulara dayanmasıdır. İkinci nedeni ise, iç politikada işleyebilen demokratik kurumların, küresel ölçekte işleyememesidir (Callahan, 2007: 8).

Tianxia'nın bir diğer anlamı da "dünya kurumu"dur (世界制度- shì jiè zhì dù). Diğer bir ifadeyle dünya için evrensel bir sistem, dünyanın tek bir aile olarak algılandığı bir ütopyadır (Zhao, 2006: 30). Tianxia'nın dünya kurumu felsefesi, Roma veya İngiliz İmparatorluğu gibi geleneksel askeri imparatorluklardan farklıdır. Tianxia İmparatorluğu yalnızca bir ülke değil, bütünüyle kurumsallaşmış bir dünyadır ve bu imparatorlukta ulus/devletler yerine bir dünya/toplum beklentisi vardır (Zhao, 2013: 6). Zhao'ya göre Tianxia sistemi, imparatorluk sistemlerinin tarihiyle karşılaştırıldığında, 21. yüzyıla en uygun sistemdir. Roma, Britanya ve yeni Amerikan İmparatorluğu, bunların hepsinin ölümcül eksiklikleri vardır. Örneğin Roma İmparatorluğu, doğal sınırları olmayan ve topraklarını fetih yoluyla genişleten bir imparatorluktu. Diğer yandan Britanya İmparatorluğu, ulus-devlet mantığına dayanan ve milliyetçilik, emperyalizm ve sömürgecilik uygulamalarını birleştiren ve bunun sonucunda dengesiz bir dünya sistemi yaratılmasına neden olan bir imparatorluktu. Amerika'nın yeni imparatorluğu ise, modern emperyalizmin doğrudan kontrolünü, küreselleşme adı altında, dünya politika, ekonomi ve kültürüne daha gizli bir şekilde dönüştürmesidir. Amerika'nın hem oyuncu hem de kural koyucu olduğu bu sistem, Zhao'ya göre "çok yıkıcı"dır (Callahan, 2007: 9).

Zhao'ya göre, günümüzde küreselleşmenin en büyük problemi ulus-devlet sisteminin geçerliliğini yitirmiş olmasıdır. Ulus-devletler, küresel düzeydeki birçok problem karşısında yetersiz kalmaktadır. Bu duruma tepki olarak bazı projeler ortaya atılmaktadır ancak hiçbiri başarılı değildir, çünkü bunlar ulus-devlet modeli bakış açısının ötesine geçememişlerdir. BM, bir dünya kurumu olmaktan ziyade hala bir dünya örgütüdür. Bunların arasındaki fark, dünya örgütü sadece bir uluslararası düzenleme iken, dünya kurumundaki "dünya" fikrinin ulusları aşan bir fikir olmasıdır (Tong, 2006: 307). Burada anlatılmak istenen, X'i X'in bakış açısıyla görme ilkesidir. Dünyada uyum ve barış ancak, dünyaya dünyanın bakış açısıyla bakan bir dünya kurumuyla sağlanabilir. Teoride BM'nin, çoğulculuğu ve evrenselciliği birleştiren bir kurum olması gerekirken, pratikte BM devletlerin üzerinde anlaşmadığı hiçbir konu üzerinde bir şey yapamamaktadır. Hatta ABD ile karşılaştırıldığında, BM oldukça güçsüz kalmaktadır. ABD'nin günümüzde hala hukuk dışı davranan bir devlet olmasının nedeni dünyanın henüz bir "dünya fikri"ne sahip olmamasından kaynaklanmaktadır (Tong, 2006: 307).

Tianxia'nın en önemli temel prensiplerinden biri "her şeyi kucaklama" (*none left out/no outside*- 无外 wú wài) prensibidir. Bu bağlamda, Zhao'nun en

önemli argümanlarından biri, Çin düşüncesinin ve Tianxia sisteminin farklı olanı dışarıda bırakmayan bir kendi/öteki (*self/other*) ilişkisi sağlamasıdır. Zhao'nun argümanı, Batı'nın nasıl ötekiliği hariç tuttuğu ve farklılıkla fetih yoluyla başa çıktığıdır (Callahan, 2008: 754). Daha açık ifade etmek gerekirse; Batı dünyası devletleri, uluslararası politikada yalnızca kendi çıkarlarını üstün tutmuş, diğer devletleri, kültürleri öteki olarak görmüş ve onları işgal yoluyla sömürgeleştirmiştir. Tianxia'da ise, ötekiliğe yer yoktur. Tianxia sistemi altında hiç kimse dışlanmayacak, kenarda bırakılmayacak, hiç kimse “yabancı” veya “pagan” olarak değerlendirilmeyecek ve herkes kucaklanacaktır. Ayrıca, Tianxia herkese adil ve tarafsız olacak ve teoride herkesin yönetim hakkı olacaktır (Feng, 2010: 3). Hiç kimsenin dışarıda kalmaması ya da her şeyin kapsanması fikrinin temel mantığı, herhangi bir gruba karşı, hiçbir şekilde kültürel, dini veya ideolojik düşmanlığın olmamasıdır.

Zhao'ya göre, dünyanın uyumu, dünya barışı için en gerekli koşuldur. Barış ise uyumun garantisi değildir. Bu yüzden Çinli felsefeciler uyumun önceliği üzerinde durmuşlardır. Zhao'ya göre; ne savaş ne de barış çatışmaların çözümü için en iyi yol değildir. Savaş ve barış kavramlarının haricinde, “uyum”, çatışmaların çözümleri için daha makul çözümler sunar ve uzun vadede, karşılıklı faydaya ve güvene dayalı ilişkiler geliştirilmesine olanak tanıyarak istikrarlı bir güven ortamı sağlar. Bu durumda, “uyum”, barıştan daha yüksek bir amaçtır, barış ise yalnızca uyumun bir ürünü olabilir (Zhao, 2012: 48).

Çin'in kendi uluslararası ilişkiler kuramlarını oluşturma çabası içerisinde önemli bir yere sahip olan Tianxia kuramı, bazı eksiklikleri bakımından birçok eleştiriye hedef olsa da, Batı-merkezli kuramlardan oldukça farklı bir bakış açısı sunması bakımından önem taşımaktadır. Tianxia, uygulama bakımından bir ütopya olmakla birlikte, Konfüçyüs öğretisinin etkisiyle oluşturulmuş bu kuramın, Çin dış politika ilkelerine felsefi bir temel sağladığı söylenebilir. Özellikle bu çalışma kapsamında incelenen Hu Jintao dönemi dış politika ilkelerinde, Konfüçyüs öğretisinin ve dolayısıyla Tianxia'nın etkileri oldukça belirgindir.

3. Çin'de Felsefenin Dış Politikaya Etkisi ve 2003-2013 Arası ABD ile İlişkiler

Çin'de Konfüçyüs öğretisi daha önce de ifade edildiği gibi, Mao'nun 1976'da ölümüyle yeniden yükselişe geçmiştir. Etkisi giderek artan ve Parti tarafından da desteklenen Konfüçyüs öğretisi, 2000'li yıllarla birlikte eğitim alanında da etkisini göstermiş, Çin'de ve tüm dünyada birçok Konfüçyüs enstitüsü kurulmuştur. Cumhurbaşkanı Hu Jintao'nun iktidarda olduğu dönemde, 2003-2013 yılları arasında, devlet yetkililerinin ve liderlerin

konuşmalarında, çeşitli açılış törenlerinde ve en önemlisi Hu Jintao'nun dış politika ilkelerinde Konfüçyüs'e yapılan atıfların ve Konfüçyüs öğretisinin etkisinin daha da arttığı görülmektedir.

Çin'in uyguladığı dış politikaların Batılı ülkeler tarafından eleştirilmesi ve özellikle ABD tarafından bir tehdit olarak algılanması, dilsel farklılıklarla da birleşince, Çin'in politikaları hakkında birçok farklı analiz yapılmasına ve bu da Çin hakkında belirsizliğe neden olmaktadır. Bu bağlamda çalışmanın bu kısmında, Hu Jintao'nun dış politika ilkeleri incelenerek, Çin'in ABD'yle ilişkilerinde Konfüçyüs öğretisiyle şekillenen dış politika ilkelerine uyumlu davranıp davranmadığı ve Çin tehdidi kuramının gerçek olup olmadığı tartışılacaktır. Hu Jintao dönemine geçmeden önce, 2003 yılına kadar Çin ve ABD ilişkilerinin tarihsel gelişimine kısaca değinmek faydalı olacaktır.

Günümüzde en kalabalık nüfusa sahip, ekonomik ve askeri açıdan hızla büyüyen Çin ile ekonomik ve askeri açıdan dünyanın en gelişmiş gücü ABD arasındaki ilk resmi iletişim, 1784-85 yıllarında, çay ticareti ile başlamıştır (Lanteigne, 2009: 94). 1800'lü yıllar ve 1900'lü yılların başları, Çin açısından, savaşlarla ve yenilgilerle dolu, yabancı güçler karşısında güçsüzlüğünün ortaya çıktığı zor yıllar olmuştur.

1908'de İmparator'un ölümünden sonra, Çin'de ihtilal hareketleri başlamış ve Sun Yat-sen önderliğindeki hareket, 1911'de Qing Hanedanlığı'nın yıkılması sonrasında, 1912'de Çin Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla ve Sun Yat-sen'in ilk Cumhurbaşkanı ilan edilmesiyle sonuçlanmıştır.

1930'lu yıllar, tüm dünyada siyasi, ekonomik ve askeri büyük çalkalanmaların olduğu yıllardır. 1929-31 Büyük Buhran'ın, 1939'da patlak veren II. Dünya Savaşı'nın, 1937-45'te Japonya-Çin Savaşı'nın, aynı zamanda Çin'de milliyetçiler ve komünistler arasında 1949'a dek sürececek bir iç savaşın yaşandığı bu dönemde ABD, Çin'in Japonya'yla savaşında Çin'e destek vermiş, 25 milyon dolarla başlayan kredi yardımını 1940'da 100 milyon dolara çıkarmıştır (Council on Foreign Affairs).

1949-69 arası dönem kısaca; Çin'in, ülkesini kontrol altına almak amacıyla daha çok içişleriyle ilgilendiği, ekonomisini canlandırmak adına İleri Büyük Sıçrayış (*Great Leap Forward/ 大跃进*) hareketini (1958-61) ve Kültür Devrimi'ni (*Cultural Revolution/ 无产阶级文化大革命*) (1966-76) başlattığı yıllardır. Dış ilişkilerinde ise bu dönem; 1950-53 Kore Savaşı'nın, 1955 ve 1958 yıllarında Tayvan Boğazı krizlerinin, 1962'de Hindistan ile sınır savaşının yaşandığı ve Sovyetlerle ideolojik ayrılıkla birlikte çeşitli çatışmaların yaşandığı bir dönemdir. Çin'de, Mao Zedong liderliğindeki komünistlerin, ABD'nin desteklediği Milliyetçi Chiang Kai-shek hükümetiyle yaşadığı iç savaş sonunda galip gelmesi ve Mao Zedong'un 1 Ekim 1949'da Çin Halk Cumhuriyeti'ni ilan etmesiyle birlikte, Çin tarihinde yeni bir dönem başlamış

ve Çin'deki yaşantıyı ve Çin'in ABD'ye bakış açısını tümüyle değiştirmiştir (Jing, 2011: 51). Bu yeni komünist Çin hükümetinin ABD'yle ilişkileri 1970'lerin başına dek olumsuz seyretmiştir.

Kissinger'ın 1970'te Çin'e yaptığı gizli ziyaret ve bunu takiben gerçekleşen ping-pong diplomasisi¹ sonrası, BM Genel Kurulu'nda yapılan oylamayla Milliyetçi Çin Hükümeti BM üyeliğinden çıkartılarak, Çin Halk Cumhuriyeti tüm Çin'in tek temsilcisi olarak 1971'de BM'ye girmiştir (Chen, 2003: 46). Çin'le yaşanan bu olumlu havayı fırsat bilen Nixon; eşi, Dışişleri Bakanı William Rogers, danışmanı Henry Kissinger ve diğer Amerikan hükümet görevlileriyle birlikte, 21-28 Şubat 1972 tarihleri arasında Çin'i ziyaret etmiştir (Perlstein, 2008: 224). Ziyarete politik ve askeri, birçok konu üzerinde konuşulmuş ve 28 Şubat'ta iki ülke ilişkilerinin normalleşmesini öngören 'Şangay Bildirisi' yayınlanmıştır (Embassy of the PRC, 2013). Her ne kadar Çin ve ABD, 1979'a kadar diplomatik ilişki kurmamış olsa da, her ikisinin de Sovyetleri bir tehdit olarak görmesi, iki ülkeyi stratejik ortaklığa yöneltmiş ve 1970'ler boyunca politik ve askeri konular üzerinde görüşmüşlerdir (Chen, 2012: 184). İki ülke 1 Ocak 1979'da diplomatik ilişkileri resmi olarak kurmuşlar ve ABD, Tayvan'la diplomatik ilişkisini keseceğini, Tayvan'daki ABD güçlerini geri çekeceğini ve Ortak Savunma Anlaşması'nı sona erdireceğini açıklamıştır (Embassy of the PRC, 2013).

1980'lerde Deng'in hükümet destekli ekonomik modernleşmesi ve açık-kapı politikası, Çin'in dış dünyayla olan bağlarını artırmıştır (Roberts, 2003: 461). Deng'in başlattığı ve kendi deyimiyle "Çin değerleriyle/karakteristiğiyle sosyalizm"ın gelişmesini amaçlayan bu reform programı, Çin'in ekonomisinde bir dönüm noktası olmuş ve Çin ekonomisi büyük bir dönüşüme uğramıştır. Çin'de meydana gelen bu reform dalgası, Çin ve ABD ilişkilerini de doğal olarak etkilemiştir. Diplomatik ilişkilerin kurulmasıyla birlikte artan ticari ilişkiler çerçevesinde, karşılıklı ticaret anlaşmaları yapılmış, 1950'den bu yana Çin'de ilk kez uluslararası hukuk alanında uzmanlaşmış bir Amerikan hukuk bürosu (*Coudert Brothers of New York City*) açılmış, Çin'in hidroelektrik gücünün gelişimine, petrol üretimine ve taşınmasına, ithalat-ihracat amaçlı banka kredilerine ve Çin'e silah satışı gibi konulara ABD, onay vererek destek sağlamıştır (Dong, 2010: 172).

1989'da meydana gelen Tiananmen Meydanı Olayları, başta ABD olmak üzere, Çin'in uluslararası ilişkilerine zarar vermiş ve Çin, birçok ülke tarafından

1 1971'de, Japonya'da düzenlenen Dünya Masa Tenisi Şampiyonası'na katılan Amerikan ve Çin'in Ping-Pong takımlarının dostluk ilişkileri kurması ve Amerikan takımının Çin'e davet edilmesi neticesinde iki ülke arası ilk resmi temasların sağlanmasına ping-pong diplomasisi denir.

insan hakları konusunda eleştirilmiştir. İki ülke arasındaki ilişkiler, ABD'nin Çin'e yönelik tavrının değişeceği tarih olan 2001 yılına kadar gergin geçmiştir. ABD'ye düzenlenen 11 Eylül saldırıları, Çin ve ABD ilişkileri açısından bir dönüm noktası olmuş, ilişkiler hızla olumlu yönde ivme kazanmıştır. 2002-2003 yılları arasında ABD, terörizme karşı savaş, Irak ve Kuzey Kore gibi uluslararası sorun ve krizlerle daha çok meşgul olmaya başlayınca, ABD'nin çıkarları açısından Çin'le olan pozitif ilişkiler de daha önemli hale gelmiştir (Sutter, 2003: 449).

Çin, reform ve dışa açılma politikasından bu yana, ekonomik ve askeri anlamda hızlı bir büyümenin içerisine girmiştir. Öyle ki, geçtiğimiz 30 yılda, yıllık ortalama %10'luk bir büyüme hızıyla dünyanın en hızlı büyüyen ekonomisi durumundadır (The World Bank, 2015). Çin'in ekonomik ve askeri alanda hızla büyümesi, özellikle Batılı güçler tarafından tehdit olarak algılanmış ve "Çin tehdidi" kuramının ortaya atılmasına sebep olmuştur.

"Çin tehdidi" kuramı, ilk olarak 1990'ların başında, Güney Kore, Japonya ve ABD tarafından dile getirilmiştir. Özellikle 25 Şubat 1992'de Çin Ulusal Halk Kongresi'nin, Doğu ve Güney Çin denizlerinde hak iddia eden bir kanun çıkarması, büyük güçler tarafından Çin'in yayılmacı bir politika izlediği ve bölgede hegemon bir güç olmak istediği şeklinde yorumlanmıştır (Ateba, 2002: 3). Çin tehdidi kuramı aslında, temel olarak Batı-merkezli bir kuram olan "güç geçişi kuramına" (*power transition theory*) dayanmaktadır. Bu kurama göre, statükodan memnun olmayan yükselen bir güç, ya bölgedeki hegemon güçle eşit bir konum ister ya da, sistemin kurum ve kurallarını yeniden şekillendirmek için güç kullanır (Fravel, 2010: 505). Eğer, hegemon güç ve ona meydan okuyan güç, problemleri barışçıl yollarla halledemezlerse "hegemonya savaşları" denilen savaşlar çıkar (Lai, 2011: 7). Benzer bir şekilde Samuel Huntington'ın Medeniyetler Çatışması tezinde de, gelecekte savaşların politik sistemler yüzünden değil, ideoloji ve medeniyetler yüzünden olacağı yazmaktadır. Huntington'a göre, Konfüçyüs ve İslam medeniyetleri doğası gereği Batı medeniyetine karşıdır. Çin de, tarih, kültür ve gelenekleri nedeniyle Doğu Asya'da hegemonya arayışında olacaktır (Jing, 2013: 27). Bu yüzden, ekonomik ve askeri anlamda giderek büyüyen Çin'in, daha fazla güçlendikçe, ABD hegemonyasına başkaldıracağı ve silahlı çatışmalara girebileceği düşünülmekte, bu yüzden de tehdit olarak görülmektedir (Fravel, 2010: 505). Çin ise, "Çin tehdidi" kuramının ırkçı bir yaklaşım olduğunu, kaynakları Çin'le paylaşmak istemeyen ABD ve Batılı devletlerin bencilliğinden kaynaklandığını ve yine bu devletlerin Soğuk Savaş zihniyeti yüzünden olduğunu iddia etmektedir (Lai, 2011: 57-58). Çin, "Çin tehdidi" kuramına karşın, büyümekte olan bir gücün, her zaman hegemon güce başkaldırmayacağını iddia ederek, kendisinin Konfüçyüs öğretisiyle şekillenmiş, barışçıl bir güç olduğunu kanıtlamak adına, dış politika ilkelerini

de bu yönde geliştirmiştir. Bu bağlamda, 2003 yılının Mart ayında düzenlenen 10. Ulusal Halk Kongresi toplantısında Çin Cumhurbaşkanı olarak seçilen Hu Jintao'nun (Guoli, 2003: 102) belirlediği dış politika ilkeleri “barışçıl yükseliş”, “barışçıl gelişim”, “uyumlu toplum” ve “uyumlu dünya”dır.

Barışçıl yükseliş kavramı ilk olarak 3 Kasım 2003'te, ÇKP Merkez Parti Ekolü'nün eski başkan yardımcısı Zheng Bijian'ın, Asya için düzenlenen Boao Forumu'nun Genel Kurulu'nda yaptığı konuşmasında dile getirilmiştir. “Çin'in Barışçıl Yükselişi için Yeni Bir Yol ve Asya'nın Geleceği” başlıklı konuşmasında, Zheng Bijian, “barışçıl yükseliş” kavramını şu şekilde tanıtmıştır:

“Çin, reformlar ve dışa açılmasından bu yana geçen 25 yıl içerisinde, yalnızca kendi ulusal şartlarına uyum sağlamakla kalmayıp, aynı zamanda zamanın akışına da uygun yeni bir stratejik yol belirlemiştir. Bu yeni stratejik yol, ekonomik küreselleşmeden ayrılmak yerine ona katılımın sağlandığı, sosyalizmin Çin'in değerleriyle bağımsız bir şekilde inşa edildiği Çin'in barışçıl yükselişidir”(Guoli, 2008: 544).

Hu'nun “barışçıl yükseliş” fikri temel olarak; Çin'in yükselen bir güç olduğunu ancak, diğer güçlerin geçmişte yaptığı gibi güç veya malzeme tedariki yoluyla yükselmeyeceğini, aksine, “yeni bir dünya düzeni” yaratmak yerine, uluslararası normlar ve statüko içerisinde yükselişini ifade eder (Lanteigne, 2009: 31). Ekonomik güç, dış ticaret, diplomatik ve kültürel güç, ikna gücü ve başarılı ulusal gelişimden kaynaklanan saygınlığa dayanan barışçıl yükseliş kavramı, temelde, saldırgan olmayan, karşılıklı faydaya dayanan ve anti-militarist bir doğaya sahiptir (Zhiqun, 2013: 12).

“Barışçıl Yükseliş” kavramı, daha sonra, kavgacı/saldırgan bir duruş olarak yorumlanabileceğinin düşünülmesi nedeniyle “barış ve gelişim” (heping yu fazhan, 和平与发展) olarak ifade edilmeye başlanmıştır (Lanteigne, 2009: 31). Çin'in 2005'de yayınladığı barışçıl gelişimi anlatan raporunda, barışçıl gelişimin amaçları şu şekilde açıklanmıştır: Kendi gelişimi için barışçıl bir uluslararası ortam oluşturmaya ve kendi gelişimiyle dünya barışına katkıda bulunmaya çalışmak; reform ve yenilikler yaparak ve başka ülkelere değil, kendine güvenerek gelişim sağlamak; küresel ekonomiye uyum sağlamak ve diğer ülkelerle ortak faydaya dayalı bir gelişim izlemek; barış, gelişim ve işbirliği yoluyla, uyumlu bir dünya yaratılmasına katkıda bulunmak (White Paper, 2005). Yine aynı raporda, barış, dışa açılma, işbirliği, uyum ve kazan-kazan stratejisinin Çin'in temel ilke ve politikası olduğu, ülke içinde uyum ve gelişim sürdürülürken, ülke dışında da barış ve gelişimin takip edilmesi gerektiği; bu ikisinin birbiriyle bağlı olduğu ve ortak barış ve refahın sağlandığı uyumlu bir dünya için, bu ikisinin birlikte olması gerektiği yazmaktadır (White Paper, 2005).

Hu Jintao'nun, barışçıl yükseliş ve barışçıl gelişim ilkeleriyle de örtüşen ve bunun bir devamı niteliğinde olan diğer ilkeleri 'uyumlu toplum' ve 'uyumlu dünya'dır.

Hu Jintao'ya göre uyumlu toplum (和谐社会); demokratik olan ve hukuk kurallarıyla yönetilen, eşit ve adil olan, güvenilir olan, kardeşliğin olduğu, yaşama gücüyle dolu, istikrarlı ve düzenli, insan ve doğa arasında uyumu sağlayan bir toplumdur (Chan, 2009: 821). 2006'da düzenlenen ÇKP'nin yıllık Merkez Komite toplantısında resmi olarak kabul edilen uyumlu toplum ilkesi; ülkede refah konusundaki dengesizliğin, rüşvetin, hava kirliliğinin, eğitim ve sağlık sistemindeki eksikliklerin, sosyal uyumu etkileyen ve bozan problemler olduğunu ve bunların Çin hükümetinin ekonomik büyüme ve politikalarıyla paralel bir çizgide gelişmesi gerektiğini ifade eden bir öneridir (Kahn, 2006). Buradan da anlaşıldığı gibi, uyumlu toplum, daha çok Çin'in iç politikası ve gelişimiyle ilgili bir kavramdır. Uyumlu toplum kavramıyla paralellik taşıyan uyumlu dünya kavramı ise, iç politikayla ilgili olan uyumlu toplum kavramının, genişletilmiş ve diğer ülkelerle ilişkileri kapsayan bir hale getirilmiş halidir.

Uyumlu dünya ilkesi, alanında uzman Çinli bazı profesörler tarafından, yükselen Çin'in "sorumluluk sahibi güç" (*responsible power*) olma niyetinin ve uluslararası alanda artan güveninin bir göstergesi olarak yorumlamaktadırlar (Masayuki, 2009: 59). Hu Jintao'nun uyumlu dünya ilkesinin çıkış tarihi, *Zhao Tingyang'ın Tianxia Sistemi: Bir Dünya Kurumu Felsefesine Giriş* (Tianxia Tixi: Shijie zhidu zhexue daolun 天下体系 : 世界制度哲学导论) adlı kitabının basım tarihiyle (2005) eş zamanlıdır. Konfüçyüs değerlerinden esinlenilerek yazılan ve Çin'in dünyaya bakışının anlaşılması açısından önemli olan Tianxia Sistemi isimli kitap, Hu Jintao dönemindeki dış politika ilkeleriyle de paralellik taşımaktadır. Özellikle uyumlu dünya politikasına felsefi bir temel oluşturduğu söylenebilecek olan Tianxia sisteminin hedefi, daha önce de ifade edilen dünya barışı, uyumlu dünya ve düşmanı dosta çevirme ilkeleridir. Çin, dünyaya bakışını yansıtan, Konfüçyüs öğretisi temel alınarak hazırlanan ve Çin merkezli bir uluslararası ilişkiler kuramı oluşturulması konusunda önemli bir adım olan Tianxia Sistemi'yle ve bu bakış açısını yansıtan dış politika ilkeleriyle birlikte yükselişini sürdürmekte ve Batılı yazarlarca ileri sürülen Çin tehdidi kuramına karşı çıkmaktadır.

Hu Jintao döneminde Çin-ABD ilişkilerine bakacak olursak, aslında iki ülke ilişkilerinin diplomatik ilişkilerin kurulduğu 1979'dan itibaren, hiçbir zaman çok istikrarlı ve problemsiz olmadığı görülmektedir. Harry Harding'in 1980'lerde "kırılgan ilişki", Mike Lampton'ın 1990'larda "aynı yatak, farklı rüyalar" olarak tanımladığı ilişkiler, Çin'in 21. yüzyılda küresel güç statüsüne yükselmesiyle iyice karmaşık bir hal almıştır (Suisheng, 2008: 15). Hu Jintao döneminde de, bir yandan ekonomik açıdan iki ülkenin birbirine bağımlılığının

giderek artması, diğer yandan Tayvan, Tibet, Kuzey Kore, İran, askeri harcamalar vb. konuların zaman zaman tansiyonu artırması, iki ülke ilişkilerinin temel dinamiklerini oluşturmaktadır.

İki ülke arasındaki ekonomik ilişkilere bakıldığında; Çin'in 1991'de APEC'e üye olması neticesinde, liderler, ilişkilerinde ekonomiyi ön planda tutmuş ve ilişkiler kopmamıştır. 2000'de, ABD Başkanı Bill Clinton, Çin'le ticaretin normalleşmesini öngören ABD-Çin İlişkileri Yasası 2000'i imzalamış ve Çin'in 2001'de Dünya Ticaret Örgütü'ne katılımının yolunu açmıştır (Council on Foreign Affairs).

İki ülke arasındaki ticaret dengesine bakıldığında, ABD'nin Çin'e ihracatı düzenli olarak artmakla birlikte, ABD aleyhine artan ticaret açığı göze çarpmaktadır. 2002'de 103 milyar dolar olan ticaret açığı, 2013'te 318 milyar dolara ulaşmıştır. ABD, ticaret açığının Çin'in adil olmayan ticaret uygulamalarından kaynaklandığı iddiasında bulunurken, Çinli yetkililer de durumun, ABD'nin düşük birikim oranından, bütçe açığından ve düşük kalitede, yüksek fiyatlı ve satış sonrası desteği yetersiz olan ihraç ürünlerinden kaynaklandığını söylemektedirler (Suk Hi vd., 2008: 72).

Ekonomik açıdan giderek bağımlı hale gelen iki ülke arasında tansiyonu artıran en önemli konulardan biri Tayvan konusudur. 1971'e kadar ABD, milliyetçi hükümeti desteklemiş, ancak diplomatik ilişkilerin kurulmasıyla, Tayvan konusunda geri adım atmıştır.

Çin ve ABD arasında, Tayvan'la ilgili ilk kriz, 1954'te gerçekleşen I. Tayvan Boğazı Krizi'dir. Çin'in, Tayvan'ın karasuları içerisinde yer alan Quemoy adasını bombalamasıyla başlayan kriz, ABD'nin Tayvan'daki silahlı kuvvetlerini artırması ile devam etmiş, 1958'de Çin'in, Quemoy ve Matsu adalarını yeniden bombalamasıyla ikinci bir kriz yaşanmıştır. Bu dönemde, Tayvan'daki Chiang Kai-Shek, ABD ve Tayvan arasında 1954'te imzalanan Ortak Savunma Anlaşması'na güvenerek, Çin'e saldırı planlamış ve ABD'nin her koşulda kendisini savunacağını düşünmüştür. Ancak, ABD, savaşı göze alamayarak, her iki tarafın da karşılıklı olarak güçlerini çekmesi için bir anlaşmaya varmak amacıyla Pekin ile büyükelçilik düzeyinde görüşmelerin başlamasını istemiştir (Chen, 2001: 186). Bunun üzerine Çin, ABD'nin Tayvan Boğazı'ndaki saldırgan politikası ile Çin'in içişlerine karışmasını kınamış, Çin ve ABD'nin Tayvan Boğazı'ndaki uluslararası anlaşmazlığı ile Tayvan'ın özgürleştirilmesi konusunda bir ayırım yapmıştır. İlkini uluslararası, ikincisini ise Çin'in içişleriyle ilgili bir mesele olarak değerlendiren Çin, Boğaz'da tansiyonun nasıl yatıştırılacağı ile ilgili ABD'yle masaya oturmak istediğini dile getirmiştir (Chen, 2001: 188). Görüşmeler sonucunda boğazda tansiyon dinmiş, asker sayısı azaltılmıştır.

1979'da Çin Cumhurbaşkanı Deng Xiaoping, reform ve dışa açılma politikasıyla birlikte, Tayvan için de “tek ülke iki sistem” modelini ortaya atmıştır. Bu sisteme göre, ülkenin asıl kuvveti olan Çin, sosyalist sistemini korurken, Tayvan'daki mevcut kapitalist düzen ve yaşam tarzı uzun bir süre değiştirilmeyecektir (Ministry of Foreign Affairs of PRC). Bu politika Çin'deki diğer özel idari bölgeler olan Hong Kong ve Makau için de önerilmiştir.

Hu Jintao döneminde, Çin'in barışçıl yükselişi ve uyumlu dünya ilkeleriyle paralel olarak, Tayvan konusunda, statükoyu koruma yoluna gidilmiştir. Asya-Pasifik bölgesinde barış, refah ve güvenliğin korunması amacıyla Çin, Tayvan'la yeniden birleşmek konusunda baskıyı durdurup, mevcut tek-Çin politikasını korumaya çalışmıştır (Jing ve Xiaoting, 2010: 271). Bunun yanı sıra Hu, birleşmeye dair süre çizelgesini de bırakarak, 2004'te, “müzakere için çabalamak, savaş için hazırlanmak ve işlerin gecikmesinden korkmamak” başlıklı yeni bir politika belirlemiştir (Wei, 2010: 122). Kısacası Hu, herhangi bir süre çizelgesi olmaksızın barışçıl bir birleşim amaçlamakta, eğer bu gecikecek olursa da şu anki mevcut durumu korumaktan yana görünmektedir.

Tayvan konusunun bu kadar önemli olmasının en büyük sebebi, Çin, ABD ve Tayvan'ın, Tayvan Boğazı'ndaki çıkarlarıdır. Ekonomik güvenlik açısından bakacak olursak, Tayvan Boğazı, Çin'in enerji ikmal bakımından oldukça önemlidir. Petrol ihtiyacını dışarıdan karşılayan Çin, Malakka Boğazı yoluyla Basra Körfezi'nden doğu kıyılarına gelen ikmallerin güvenliğini sağlamak istemektedir. Bu yüzden, Tayvan Boğazı'ndaki olası bir çatışmada ABD, donanmasının üstünlüğünü kullanarak Çin'in petrol ikmaline zarar verebilir (Ong, 2012: 60). ABD açısından, Pasifik Okyanusu'nda bir ada olan Tayvan, ABD'nin Doğu Asya'daki güç dengeleri açısından önemli bir üs olabilir (Ong, 2012: 62). Bunun yanı sıra Tayvan, ABD açısından, ticaret bakımından da oldukça büyük öneme sahiptir. Özellikle ABD'nin Tayvan'a silah satışı, Çin ve ABD arasında tansiyonu yükselten en önemli konulardan biridir. ABD'nin Tayvan'a silah satışını meşrulaştıran şey, ABD ve Çin arasında 1979'da diplomatik ilişkilerin kurulmasından sonra ABD'nin Tayvan'la ilişkilerini sürdürebilmek amacıyla imzaladığı “Tayvan”la İlişkiler Yasası'dır. Yasanın amacı, Tayvan'la herhangi bir resmi ilişki kurmadan, ticari, kültürel ve diğer ilişkileri korumaktır. Yasa ayrıca, ABD'nin Tayvan'a kendini savunma amaçlı silah temin etmesine izin vermekte ve Tayvan'ın statüsünü değiştirecek, barışçıl olmayan herhangi bir çabanın, ABD tarafından göz önünde bulundurulacağını ifade etmektedir. Çin ise, 1979'dan bu yana devam eden silah satışını egemenlik ve toprak bütünlüğüne karşı yapılan bir eylem olarak algılamaktadır.

1982 Çin-ABD Ortak Bildirisi, ABD'nin Tayvan'a silah satışında uzun süreli bir politika izlemeyeceğini ve satış miktarının ilk yılları geçmeyeceğini

taahhüt etmekteydi. Ancak, ABD'nin Tayvan'a silah satışı rakamlarına baktığımızda, sürekli artan bir grafik görmekteyiz. 1990-2000 yılları arasında ABD'nin Tayvan'a toplam silah satışı 16.933 milyar dolar iken, 2001-2011 yılları arasında bu rakam toplamda 27.858 milyar dolara çıkmıştır (US-Taiwan Business Council, 2012). Bu durumda ABD'nin, 1982 Bildirisi'ni ihlal ettiği söylenebilir. Ancak ABD, bu ithamı reddetmekte, 1982 Bildirisi'nin herhangi yasal bir bağlayıcılığının olmadığını, Tayvan'la İlişkiler Yasası'nın ise ABD yasası olduğunu ileri sürmektedir (Kimball, 2012).

Görüldüğü gibi Tayvan, gerek Tayvan Boğazı'nın stratejik önemi, gerekse dünyada iki büyük gücün çatışma ihtimalinin en yüksek olduğu yerlerden biri olması açısından, son 60 yıldır Çin ve ABD arasında tansiyonu yükselten sorunların başında gelmektedir. Hu Jintao'nun dış politika ilkeleri ışığında Çin, daha önce de ifade edildiği gibi, Tayvan'da statükoyu korumaya çalışmakta ve tek ülke, iki sistem modeli altında barışçıl bir şekilde birleşmeyi hedeflemektedir. ABD, Çin'in olası bir müdahalesi karşısında, Tayvan'ın kendini savunma gücünü desteklemek açısından Tayvan'a silah satışını sürdürmekte, Çin ise, Tayvan'da olası bir bağımsızlık ilanına karşı adaya müdahale edebilmek ve aynı zamanda Tayvan'ı bu ihtimalden caydırmak amacıyla, boğazın karşısına konuşlandırdığı füze sayısını artırmaktadır. Her ne kadar Çin de, ABD de sorunun barışçıl yollarla çözümünden yana olsalar da, iki taraf arasındaki gerginlikler uzun bir süre daha ilişkileri etkileyecek gibi görünmektedir.

Çin ve ABD arasında zaman zaman gerginliğe sebep olan bir diğer konu da Tibet sorunudur. Tibet ya da resmi adıyla Tibet Özerk Bölgesi, Çin'in batısında yer alan ve yaklaşık 4900 m yüksekliği ile "dünyanın çatısı" olarak adlandırılan bölgedir. Bu konuda tansiyonu en fazla artıran konulardan biri ABD'nin Tibet'in ruhani lideri 14. Dalai Lama ile görüşmesidir. 2007'den önce görüşmeler, Çin'in dikkatini çekmemek ve gücendirmemek amacıyla daha küçük çapta yapılıyor, resmi programa alınmıyor ve basına fotoğraf verilmiyordu ancak, 2007'de ABD bu geleneği bozarak, Dalai Lama'ya büyük bir karşılama töreni hazırlamış ve "Kongre Altın Madalyası"nı kendisine sunmuştur (Grossman, 2007). Ödül töreni öncesi Çin Dışişleri Bakanlığı sözcüsü Liu Jianchao, Pekin'in bu durumdan oldukça hoşnutsuz olduğunu ve bunun ilişkilere son derece ciddi bir etkisi olacağını ifade etmiştir (Kahn, 2007). Dalai Lama'nın Tibet'in bağımsızlığını değil, özerkliğini istediğini tekrarladığı törende, Bush da, bu ödülün Çin-ABD ilişkilerine söylenildiği gibi ciddi derecede bir zarar vereceğini düşünmediğini dile getirmiştir (Orr, 2007).

2009'da, ABD'de George W. Bush'tan sonra Barack Obama ABD Başkanı olarak göreve başlamıştır. Aynı yıl Dalai Lama, bazı siyasilerle ve sivil toplum kuruluşlarıyla görüşmek amacıyla Washington'a gelmiş, ancak Obama gelecek ay Çin'e gideceğinden, Çin'le ilişkilerde bir sıkıntı yaşanmaması için

Dalai Lama'yla görüşmemiştir (Spillius, 2009). Obama'nın bu davranışı, muhalifleri tarafından, ekonomik çıkarları insan haklarının üstünde tutmak ve Pekin'in önünde eğilmek olarak değerlendirilmiştir. Beyaz Saray yetkililerinden biri de, "eğer Tibet, Çin-ABD ilişkilerinde kışkırtıcı bir unsur ise, bu görüşme bizim Tibet konusuna yardımcı olmamıza zarar verecektir" şeklinde bir açıklama yapmıştır (Weaver, 2009).

2010'da ise, Çin'in tüm uyarılarına rağmen, Amerikan Başkanı Barack Obama, 18 Şubat tarihinde Tibet'in ruhani lideri 14. Dalai Lama ile Beyaz Saray'da bir görüşme yapmış ve görüşmede, Tibet'in dini, kültürel ve dilsel kimliğinin ve Tibetlilerin insan haklarının korunmasını desteklediğini ifade etmiştir (Spetalnick, 2010). Obama, her ne kadar Dalai Lama'yla Oval Ofis yerine başka bir odada görüşerek, Dalai Lama'yı politik bir figürden ziyade, dini bir figür olarak kabul etmiş olduğunu göstermeye çalışsa da, Çin hükümeti bu görüşmeyi uluslararası hukukun ihlali olarak nitelendirmiştir.²

2011'de ve sonrasında yine 2014'te, Çin'in tüm uyarılarına rağmen, Dalai Lama'yla bir kez daha görüşen Obama, Tibet halkının haklarına desteğini ifade etmiş, bunun yanı sıra, Tibet'in Çin'in bir parçası olduğunu kabul ettiğini dile getirmiştir.³ Çin'de "koyun görünümlü kurt" (披着羊皮的狼) olarak anılan Dalai Lama ve Obama görüşmesi üzerine Çin Dışişleri Bakanlığı, "görüşme, büyük ölçüde Çin içişlerine müdahaledir, aynı zamanda uluslararası ilişkiler normlarını ciddi derecede ihlal etmiş ve Çin-ABD ilişkilerine ağır bir zarar vermiştir" şeklinde bir açıklamada bulunmuştur (Macleod, 2014).

Görüldüğü gibi Hu Jintao döneminde, ABD Başkanı Bush'un, 2007'de Dalai Lama'yı ağırlaması ve madalya vermesi haricinde Dalai Lama, ABD ziyaretlerinde, Beyaz Saray'da Oval Ofis yerine Harita Odası'nda ağırlanmış, basına fotoğraf vermektan uzak durulmuştur. Çin'in tüm uyarılarına rağmen Dalai Lama ile görüşmeye devam eden ABD karşısında, Çin'in tepkisi her defasında yalnızca olayı kınamak veya protesto etmek şeklinde olmuş, ABD'ye karşı herhangi bir yaptırım uygulamamıştır. 2012'de, İngiltere Başbakanı David Cameron'un Dalai Lama ile görüşmesi sonucu, Çin'in 1 yıl süreyle üst düzey diplomatik görüşmeleri dondurduğu düşünüldüğünde (Winnett ve Moore, 2013), ABD'ye hiçbir yaptırım uygulamaması, kendi gelişimi ve ekonomisi için ABD'yle ilişkilerine ne kadar önem verdiği şeklinde anlaşılabilir.

Kuzey Kore'nin nükleer silah program Çin ve ABD arasındaki bir diğer önemli konudur. Kuzey Kore'nin 2002'de nükleer silah programını açıklamasından sonra ABD Başkanı Bush, Kuzey Kore, İran ve Irak'ı "şer

---

2 Obama meets, 2014.

3 a. k.

ekseni” olarak tanımlamış ve bu ülkelerin dünya için ciddi anlamda bir tehlike oluşturduklarını beyan etmiştir (Sungur, 2015). Ardından Kuzey Kore’ye petrol yardımı durdurulmuş, Kuzey Kore ise buna tepki olarak, Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı (IAEA)⁴ müfettişlerini ülkeden çıkartmıştır. Kuzey Kore bununla da kalmayarak Ocak 2003’te, Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Anlaşması’ndan (NPT) çekildiğini açıklamış (Davenport, 2015) ve Şubat ayında Kore yarımadası ve Japon Denizi arasında bulunan bölgede, karadan - denize füze sisteminin deneme atışını gerçekleştirmiştir (Pearson, 2013).

Kuzey Kore NPT’den çekildiğini açıkladıktan sonra, altı ülke, Güney Kore, Kuzey Kore, Çin, Amerika, Japonya ve Rusya, soruna barışçıl bir çözüm bulmak amacıyla görüşmelere başlamışlardır. 2003-2008 yılları arasında Çin’in ev sahipliğinde gerçekleştirilen müzakereler her ne kadar ilerleme gösterse de, Kuzey Kore’nin nükleer silah konusunun çözümünde başarısız olmuştur. Müzakere sürecinde en önemli gelişme, 2005’te Kuzey Kore’nin ABD’den gelecek yardım, güvenlik garantisi ve ilişkilerin normalleştirilmesi karşılığında nükleer silah programını bırakacağına dair katıldığı ortak bildiridir (Chanlett-Avery vd., 2014: 6). Ancak, sözler yerine getirilmemiş ve 2006’da Kuzey Kore ilk nükleer denemesini gerçekleştirmiştir. Kuzey Kore’nin bu nükleer denemesi, Çin’in de Kuzey Kore’ye karşı tavrını da değiştirmeye başlamıştır. Hatta ilk kez Çin Başbakanı Wen Jiabao, Çin-Kuzey Kore ilişkilerinde tansiyonun yükselmemesi için nükleer denemelerin durdurulmasını talep etmiştir (Zhu, 2006: 37). BM Güvenlik Konseyi de, bu nükleer denemeyi kınamış, durumun uluslararası barış ve güvenliğe ciddi bir tehdit olduğunu ifade ederek, Kuzey Kore’ye ekonomik yaptırımlar uygulama kararı almıştır (1695 sayılı karar). Bu karar, BM Güvenlik Konseyi’nin daimi üyelerinin (Çin ve Rusya’da dâhil) uzlaşısıyla alınmıştır (Leurdijk, 2008: 13).

2007’de, müzakereler sonucunda, Kuzey Kore’nin nükleer silah programıyla ilgili bir anlaşmaya varılmıştır. Pekin Anlaşması olarak adlandırılan bu anlaşmaya göre Kuzey Kore, Yongbyon nükleer tesisini kapatacak, IAEA uzmanlarını geri çağırarak, tüm nükleer program ve tesislerini bıraktığını ve kapattığını ilan edecek, ABD ve Japonya ile diplomatik ilişkilerin kurulması yolunda müzakerelere başlanacak, Kore yarımadasında kalıcı barış için görüşmelere başlanacaktı (Leurdijk, 2008: 13). Yongbyon tesisinin çalışmaz hale getirilmesi ve binlerce yakıt çubuğunun kaldırılmasıyla ABD, Kuzey Kore’ye yaptırımları hafifleterek, Kuzey Kore’yi terörist devlet

4 Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı, 1957’de kurulan ve Birleşmiş Milletler bünyesinde faaliyetlerini sürdüren bir kuruluş olup, nükleer enerjinin barışçıl yollarla kullanılması amacıyla ülkelere destek vermektedir. Bkz. <https://www.iaea.org/>

listesinden çıkarmıştır. Ancak buna rağmen, 2008’de Kuzey Kore, nükleer programını yeniden başlatarak, ABD’li müzakerecilerle baskı yapmak amacıyla nükleer denetçilerin ülkeye girişini yasaklamıştır (Bajoria ve Xu, 2013).

2006’da gerçekleştirdiği ilk nükleer denemesinden sonra, Kuzey Kore saldırgan tavrını devam ettirmiş ve 2009’da altılı müzakerelerden çekildiğini ilan etmekle kalmayıp, ikinci nükleer denemesini gerçekleştirerek Çin’i şok etmiştir. Denemeden birkaç saat sonra Çin Dışişleri Bakanlığı (25 Mayıs 2009’da) şu açıklamada bulunmuştur:

“Kuzey Kore uluslararası toplumdan gelen karşıtlığı görmezden gelerek ikinci bir nükleer denemesi gerçekleştirmiştir. Çin Hükümeti bu davranışa keskin karşıdır. Çin, Kuzey Kore’nin nükleer silahlardan arınma taahhüdünü yerine getirmesi, bu tarz hamlelerde bulunmaktan vazgeçmesi ve Altılı Müzakerelere geri dönmesi konusunda şiddetle ısrar etmektedir” (Chang, 2009).

Çin, Kuzey Kore 2006’da ilk denemesini gerçekleştirdiğinde de benzer bir söylemde bulunmuş ve Kuzey Kore’yi sert bir şekilde kınamıştır. Ancak bu ikinci deneme, Çin için aynı zamanda hayal kırıklığı da yaratmıştır, çünkü Kuzey Kore bu davranışıyla tek müttefiki Çin’in talebini göz ardı etmiştir. Ancak sonrasında ABD ve Japonya, Çin’e, en büyük ticaret ortağı olduğu Kuzey Kore’ye karşı yaptırım uygulaması konusunda baskı yapınca, Çin tutumunu biraz daha yumuşatmıştır. Bunun nedenlerinden ilki, Çin’in, bu nükleer krizin ABD ve Kuzey Kore arasındaki bir sorun olduğunu düşünmesi, ikincisi ise, Kuzey Kore’deki Kim Jong-Il rejimin olası bir çöküşünü önlemektir. Olası bir çöküş, Çin sınırına mültecilerin yığılması problemi beraberinde getireceği gibi, yeni bir coğrafya şekillenmesi durumunda ABD güçleri Çin sınırına gelebilirdi. Bu durum, Çin’i zor bir diplomatik duruş içine sokmaktadır. Çünkü Çin’in, bir yandan, Kore yarımadasının nükleer silahlardan arınması ve istikrarlı hale gelmesi için BM’nin Kuzey Kore’ye yönelik yaptırımlarını desteklemesi, diğer yandan da Kore rejiminin çökmesine yol açacak ağır yaptırımları desteklememesi gerekmektedir (Hui, 2009).

Son dönemlerde, Kuzey Kore, ekonomik nedenlerden ötürü, görüşmelere geri dönebileceğine dair sinyaller vermektedir. Çin ise, kuzeydoğusunda istikrar istediği için, Kuzey ve Güney Kore arasında arabuluculuk yaparak görüşmelere dönülmesi konusunda baskı yapmaktadır (Panda, 2014). Kuzey Kore’nin 2013’teki nükleer denemesinden sonra Çin ve ABD’nin duruma bakış açıları da giderek farklılaşmıştır. Çin, her ne kadar hala sorunun diyalog ve müzakereler yoluyla çözülmesi gerektiğini düşünse ve bunu desteklese de ABD, Japonya ve Güney Kore’yle birlikte, altılı müzakerelere dönülmesinin anlamsız olacağını çünkü Kuzey Kore’nin müzakereler süresince yapılan hiçbir anlaşmaya uymadığını ve hiçbir şartı yerine getirmediğini ifade etmektedir (Glaser, 2013).

Kuzey Kore'nin nükleer silah programını açıklamasından sonra, Çin, Hu Jintao'nun işbirliği, ortak çıkarlar ve uyumlu dünya gibi dış politika ilkeleri ışığında, dış politikada daha aktif bir rol alarak altılı müzakerelere ev sahipliği yapmıştır. 2006'da Kuzey Kore'nin nükleer denemesinden sonra ise, Kuzey Kore'ye karşı söylemlerini sertleştirmiş, hatta Kuzey Kore'nin bu davranışı için, normalde düşmanları veya rakipleri için kullandığı bir kelime olan “rezil” (悍然 / hanran) kelimesini kullanmıştır (Zhu, 2006: 41).

Sonuç ve Değerlendirme

Yaklaşık 2.500 yıldır yalnızca Çin toplumunun bakış açısını, kültürünü derinden etkilemek ve şekillendirmekle kalmayıp, bölgedeki diğer devletlere de yayılan ve onların inanç ve kültürlerinde de değişimlere neden olan Konfüçyüs felsefesi, tarihte Çin'in devlet yönetiminde en etkili felsefelerden biri olmuştur. Çin, tarih boyunca, Konfüçyüs öğretisinin de etkisiyle; uyum, düzen, barış ve hiyerarşinin temel alındığı, ahlak ve erdemin ön planda tutulduğu bir dünya düzeni yaratmaya çalışmıştır.

Konfüçyüs öğretisinin temelini oluşturan uyum, barış gibi kavramların, özellikle 2003-2013 yılları arasında Cumhurbaşkanı olan Hu Jintao dönemi dış politika ilkelerinde iyice belirgin hale geldiği görülmektedir. Bu dönem, dış politikada barış, gelişim ve işbirliğinin vurgulandığı, Çin'in uluslararası alanda çok daha aktif bir rol oynadığı ve Çin tehdidi algısının kırılması için Konfüçyüs felsefesinin çok daha ön plana çıktığı bir dönemdir. Bunda tabii ki, Batılı güçlere, Çin tehdidi kuramının aksini iddia etme ve Çin'in barışçıl bir şekilde yükseleceğini, hegemonya arayışında olmayacağını gösterme ihtiyacı da önemli rol oynamaktadır. Bu çerçevede Hu Jintao'nun, Konfüçyüs öğretisiyle uyumlu bir şekilde gelişen ve ortaya atılan barışçıl yükseliş, barışçıl gelişim, bilimsel gelişim, uyumlu toplum ve uyumlu dünya ilkeleri temel olarak; Çin'in yeni bir dünya düzeni yaratma çabasında olmadığını, mevcut uluslararası düzende, barışçıl bir şekilde kendi gelişimini devam ettireceğini, karşılıklı fayda, ortak çıkarlar, işbirliği, ortak güvenlik, dünya barışı ve uyumu çerçevesinde davranacağını ifade eden ilkelerdir.

Hu Jintao dönemi Çin ve ABD arasındaki diplomatik ve ekonomik ilişkiler incelendiğinde, ABD'de Obama yönetiminin, Bush yönetimine nazaran Çin'le ilişkilere çok daha fazla önem verdiği ve özen gösterdiği göze çarpmaktadır. Çin açısından ise, ABD'yle ilişkilerde yaşanan tüm olumsuzluklara rağmen, ilişkilerin gelişmesine önem verildiği ve ilişkilerde ekonomik işbirliğinin her zaman ön planda tutulduğu görülmektedir. Günümüzde, dünyanın ABD'den sonra ikinci büyük ekonomisi haline gelen ve çok yakında ABD'yi de geçmesi beklenen Çin'in, ABD'yle giderek artan ticareti de, iki ülke arasındaki ilişkileri derinleştirmekte ve ilişkilerde tansiyon

arttığında, her iki tarafın da çok daha temkinli adımlar atmasına neden olmaktadır.

Çin ve ABD arasındaki gerilimi en çok artıran konuların başında Tayvan sorunu gelmektedir. Tayvan ve Tayvan Boğazı'nı da içine alan bölge, aynı zamanda, dünyada iki büyük devletin çatışma ihtimalinin de en fazla olduğu bölgelerden biridir. Bunun nedeni, kendini bağımsız bir devlet olarak tanımlayan Tayvan'a karşılık, Tayvan'ı özerk bir yönetim olarak gören Çin'in, tek ülke iki sistem ilkesi altında Tayvan'la barışçıl yollarla birleşmek istemesidir. Bu nedenledir ki, ABD'nin Tayvan'la ilişkileri ve Tayvan'a silah satışına devam etmesi, Çin-ABD arasındaki ilişkilerde gerginlik yaratmaktadır.

Hu Jintao'nun dış politika ilkeleri çerçevesinde değerlendirildiğinde, Tayvan sorunu, özellikle uyumlu dünya ilkesinin uygulanmasını oldukça zora sokan bir konu olmuştur. Çin, her ne kadar Tayvan Boğazı'nın karşı kıyısına konuşlandığı füze sayısındaki artışın Tayvan'da olası bir bağımsızlık ilanına karşı müdahale edebilmek olduğunu iddia etse de, Tayvan'a olası bir askeri müdahale, Hu Jintao'nun dış politika ilkelerine aykırı olmakla kalmayıp, ABD'nin de olaya müdahalesiyle içinden çıkılmaz bir hal alabilirdi. Ancak, günümüzde Çin tehdidi iddiaları geçerliliğini sürdürse de, Hu Jintao dönemi temel alındığında, Çin, Tayvan'a herhangi bir müdahalede bulunmamış, ABD'yle görüşmelerinde her zaman barışçıl çözümden yana olduğunu vurgulamış, Tayvan'a karşı daha yumuşak bir yaklaşım benimsemiştir. Bu çerçevede Hu Jintao döneminde, Tayvan'la ve Tayvan konusuyla ilgili olarak ABD'yle ilişkilerinde dış politika ilkelerine uygun davrandığı söylenebilir.

1959'da Hindistan'a kaçan Tibet'in ruhani lideri Dalai Lama'nın, zaman zaman ABD Başkanı'nı ziyaret etmesi, iki ülke arasında gerilime neden olan diğer bir konudur. ABD Başkanı Dalai Lama'yı ağırlarken politik bir figürden ziyade, din adamı olarak kabul etse de, Dalai Lama'nın ABD'yi her ziyaret edişinde Çin, bunun Çin'in içişlerine karışmak olduğunu ifade ederek ABD'yi kınamıştır. Her ne kadar Çin'in ABD'ye verdiği tepkiler kınamadan ileri gitmese de, uluslararası hukuk kuralları açısından bakıldığında, Çin'in ABD'yi her defasında kınaması, durumu reddettiğinin bir göstergesi olup, ileride Tibet konusunda doğabilecek herhangi bir problemde, ABD'nin Çin'e karşı yasal zeminde bir iddia ileri süremeyeceğinin bir ifadesidir.

ABD ve Çin'in işbirliği yaptığı, ancak aynı zamanda aralarında problem yaratan en önemli konulardan biri de nükleer silahlar konusudur. Özellikle Kuzey Kore'nin nükleer silah programları konusunda, iki ülke arasında zaman zaman fikir ayrılıkları olmaktadır. Kuzey Kore'nin nükleer silah programı konusunda atılan en büyük adım, Çin'in ev sahipliğinde gerçekleşen Altılı Müzakereler'dir. Ancak Kuzey Kore'nin gerçekleştirdiği nükleer denemeler ve 2009'da müzakerelerden ayrıldığını açıklaması, müzakerelerin olumlu

sonuçlanamamasına neden olmuştur. Çin, Kuzey Kore'nin nükleer silah programına karşı çıkmakla birlikte, rejimin çökmesinden endişe ettiği için, Kuzey Kore'ye karşı ağır yaptırımları desteklememektedir. Ancak sorunun çözümünde ABD'nin, Kuzey Kore üzerinde nüfuz sahibi olan Çin'in yardım ve desteğine ihtiyaç duyduğu tartışılmaz bir gerçektir. Çin'in Altılı Müzakerelere ev sahipliği yapması, Hu Jintao döneminin dış politika ilkeleri çerçevesinde değerlendirildiğinde, uyumlu dünya ve barışçıl gelişim ilkeleriyle uyumludur. Kuzey Kore'ye ağır uluslararası yaptırımları desteklememesi ise, Tayvan Boğazı'nın karşısına konuşlandığı füzeler gibi, kendisine tehdit oluşturabilecek konularda, kendi temel çıkarlarını koruma endişesi şeklinde değerlendirilebilir.

Görülen o ki Çin, ekonomisi güçlendikçe ve kendine güveni arttıkça, ABD'yle ilişkilerinde, iki ülkenin giderek ekonomik olarak birbirine entegre hale gelmesini ve ABD'nin Çin'in işbirliğine olan ihtiyacının artmasını da dikkate alarak, ABD'ye karşı daha kararlı duruşlar sergilemektedir. ABD'yle gerilen ilişkilerinde ise, ABD'nin davranışlarını kınayan söylemlerde bulunmaktan ve bazı ABD'li firmalara yaptırımlar uygulamaktan ileri gitmemektedir. Tüm bunların yanı sıra, Çin'in, dış politikada her ne kadar bir yandan Deng Xiaoping'in düşük bir profil izleme ilkesi devam ettirilmeye çalışılsa da, diğer yandan küresel düzenin kurallarının belirlenmesinde daha ön plana çıkmak istediği söylenebilir.

Sonuç olarak Çin, ekonomik olarak yükselişe geçmesinden bu yana, uluslararası sistemde etkinliğini artırmak istemekte ve bunu yaparken, köklü bir medeniyet olduğunu, farklı değerlere sahip olduğunu ve günümüz dünyasının yalnızca Batılı değerler ve kuramlarla şekillenemeyeceğini göstermek istemektedir. Bunları yaparken de kültüründe çok önemli bir yere sahip olan felsefeden ve Çin'de en etkili filozoflardan biri olan Konfüçyüs'ün öğretilerinden faydalanmaktadır. Özellikle çalışmada incelenen 2003-2013 yılları içerisinde gerek devlet adamlarının açıklamalarında ve söylemlerinde, gerekse 2008 Olimpiyatları gibi önemli açılışlarda, Konfüçyüs'e yapılan atıflarda büyük artış olması ve başta Tianxia olmak üzere, Çin merkezli uluslararası ilişkiler kuramlarının ve Hu Jintao dönemi dış politika ilkelerinin Konfüçyüs değerleri temel alınarak oluşturulması bunun en güçlü örneğidir. Bu bağlamda, incelenen dış politika ilkeleri ve Çin'in ABD'yle ilişkilerinde uyguladığı politikalar değerlendirildiğinde, en temel anlamıyla eşitlik, güven, adalet, demokrasi ve barış ifade eden ve Çin'in ülke içi gelişimiyle ilgili olan uyumlu toplum ilkesi konusunda Çin'in kat etmesi gereken uzun bir yol olduğu söylenebilir. Uyumlu dünya ilkesi konusunda ise, Çin tehdidi kuramı varlığını sürdürse de, belirtilen dönemde, Çin'in ABD politikasının genel olarak Konfüçyüs öğretisinin etkisiyle şekillenen dış politika ilkelerine uygun olduğu söylenebilir.

Kaynakça

- Ateba, Bertrand (2002), "Is the Rise of China a Security Threat?", *Polis*, 9: 1-20.
- Axtell, Nathaniel (2014), "Security Expert: Russia, China Pose Threat to US Allies", *Times-News*, <http://www.blueridgenow.com/article/20140626/ARTICLES/140629923>
- Bajoria, Jayshree ve Beina Xu (2013), "The Six Party Talks on North Korea's Nuclear Program", *Council on Foreign Relations*, <http://www.cfr.org/proliferation/six-party-talks-north-koreas-nuclear-program/p13593> (02.04.2015)
- Beinart, Peter (2013), "Where are the China Hawks", *The Atlantic*, <http://www.theatlantic.com/international/archive/2015/06/china-isis-iran-threat/394799/>
- Bell, Daniel A. (2006), "China's Leaders Rediscover Confucianism - Editorials & Commentary - International Herald Tribune", *The New York Times*, http://www.nytimes.com/2006/09/14/opinion/14iht-edbell.2807200.html?_r=0 (30.04.2014).
- Billioud, Sébastien (2007), "Confucianism, "Cultural Tradition" and Official Discourses in China at the Start of the New Century", *China Perspectives*, 3: 50-65.
- Callahan, William A. (2007), "Tianxia, Empire and the World: Soft Power and China's Foreign Policy Discourse in the 21st Century", *BICC Working Paper Series*, 1 (British Inter-University China Centre).
- Callahan, William A. (2008), "Chinese Visions of World Order: Post-hegemonic or a New Hegemony?", *International Studies Review*, 10: 749-761.
- Callahan, William A. (2010), *China: The Pessoptimist Nation* (Oxford University Press).
- Chan, Kin-Man (2009), "Harmonious Society", Anheier, Helmut K. ve Stefan Toepler (Der.), *International Encyclopedia of Civil Society* (New York: Springer).
- Chan, Wing-Tsit (1963), *A Source Book in Chinese Philosophy* (New Jersey: Princeton University Press).
- Chang, Gordon G. (2009), "We Have a Chinese Problem, Not a North Korean One", *Forbes*, <http://www.forbes.com/2009/05/25/kim-jong-il-nuclear-china-obama-hu-jintao-opinions-columnists-north-korea.html> (02.04.2015).
- Chanlett-Avery, Emma, Ian E. Rinehart ve Mary Beth D. Nikitin (2014), "North Korea: US Relations, Nuclear Diplomacy and Internal Situation", CRS Report, *Congressional Research Service*, <https://fas.org/sgp/crs/nuke/R41259.pdf> (02.04.2015).
- Chen, Jian (2001), *Mao's China and the Cold War (The New Cold War History)* (Chapel Hill: The University of North Caroline Press).
- Chen, Jian (2003), "The Path Toward Sino-American Rapprochement 1969-1972", *GHI Bulletin Supplement 1*: 26-52.
- Chen, Jian (2012), "China and the Cold War After Mao", Leffler, Melvyn P ve Odd Arne Westad (Der.), *The Cambridge History of The Cold War, Volume III-Endings* (Cambridge University Press).
- Council on Foreign Affairs, "US Relations with China, 1949-Present", <http://www.cfr.org/china/us-relations-china-1949---present/p17698> (11.03.2015).

- Davenport, Kelsey, "Chronology of U.S.-North Korean Nuclear and Missile Diplomacy", *Arms Control Association*, <http://www.armscontrol.org/factsheets/dprkchron> (02.04.2015).
- De Bary, Wm. Theodore (1995), "New Confucianism in Beijing", *Cross Currents*, <http://sks.sirs.bdt.orc.scoolaid.net> (08.04.2015).
- Dong, Wang (2010), "China's Trade Relations With the United States in Perspective", *Journal of Current Chinese Affairs*, 39 (3): 165-210.
- Embassy of the People's Republic of China in the United States of America, "Joint Communiqué of the People's Republic of China and the United States of America (February 28, 1972)", <http://www.china-embassy.org/eng/zmgx/doc/ctc/t36255.htm> (25.07.2013).
- Embassy of the People's Republic of China in the United States of America, "China-US Relations", <http://www.china-embassy.org/eng/zmgxs/ocusr/> (25.07.2013).
- Feng, Zhang (2010), "The Tianxia System: World Order in a Chinese Utopia," *China Heritage Quarterly*, 21.
- Fravel, M. Taylor (2010), "International Relations Theory and China's Rise: Assessing China's Potential for Territorial Expansion", *International Studies Review*, 12: 505-532.
- Fung, Yu-Lan (Aut.) ve Derk Bodde (Der.) (1976), *A Short History of Chinese Philosophy: A Systematic Account of Chinese Thought From Its Origins to the Present Day* (New York: Free Press).
- Geeraerts, Gustaaf ve Men Jing (2001), "International Relations Theory in China", *Global Society*, 15 (3): 251-276.
- Gertz, Bill (2002), *The China Threat: How the People's Republic Targets America* (Washington, DC: Regnery Publishing).
- Glaser, Bonnie S. (2013), "A New Type of Major Power Relations on North Korea", *China & US Focus*, <http://www.chinausfocus.com/foreign-policy/a-new-type-of-major-power-relations-on-north-korea/> (03.04.2015).
- Grossman, Cathy Lynn (2007), "To China's Dismay, U.S. to Honor the Dalai Lama", *USA Today*, http://usatoday30.usatoday.com/news/religion/2007-10-16-dalailama-award_N.htm (14.03.2015).
- Guoli, Liu (2003), "Leadership Transition and Chinese Foreign Policy", *Journal of Chinese Political Science*, 8 (1&2): 101-117.
- Guoli, Liu (2008), "Domestic Sources of China's Emerging Grand Strategy", *Journal of Asian and African Studies*, 43 (5): 587-604.
- Guoxiang, Peng (2011), "Inside the Revival of Confucianism in Mainland China: The Vicissitudes of Confucian Classics in Contemporary China as an Example", *Oriens Extremus* (Hamburg, Germany), 49: 225-235, <http://www.oriens-extremus.de/inhalt/pdf/49/OE49-10.pdf> (07.04.2015).
- Heffner, Thomas (2015), "China is a Serious Threat to US Economy", *Economy in Crisis*, <http://economyincrisis.org/content/china-is-a-serious-threat-to-the-u-s-economy;>
- Hui, Zhang (2009), "The North Korean Nuclear Test: The Chinese Reaction, Bulletin of the Atomic Scientists", *Bulletin of the Atomic Scientists*, <http://thebulletin.org/north-korean-nuclear-test-chinese-reaction> (02.04.2015).
- Jing, Huang ve Xiaoting Li (2010), *Inseparable Separation: The Making of China's Taiwan Policy* (Singapore: World Scientific Publishing Co.).

- Jing, Jing (2013), *Chinese and Western Interpretations of Peaceful Development: A Clash of Rules and Rule*, Unpublished Master's Thesis (Aalborg University, Denmark), http://projekter.aau.dk/projekter/files/76950784/JING_JING_MA_Thesis.pdf (07.03.2015).
- Jing, Li (2011), *China's America: The Chinese View the United States 1900-2000* (USA: State University of New York Press).
- Kahn, Joseph (2006), "China Makes Commitment to Social Harmony", *The New York Times*, http://www.nytimes.com/2006/10/12/world/asia/12china.html?_r=0 (08.03.2015).
- Kahn, Joseph (2007), "China Warns US Not to Honor Dalai Lama", *The New York Times*, http://www.nytimes.com/2007/10/16/world/asia/17tibet.html?hp&_r=0 (14.03.2015).
- Kimball, Daryl G. (2012), "US Conventional Arms Sales to Taiwan", *Arms Control Association*, <https://www.armscontrol.org/factsheets/taiwanarms> (05.04.2015).
- Lai, David (2011), *The United States and China in Power Transition*, Strategic Studies Institute (SSI).
- Lanteigne, Marc (2009), *Chinese Foreign Policy: An Introduction* (USA: Routledge).
- Leurdijk, Dick (2008), "The Six-Party Talks, the UN and North Korea's Nuclear Programme", De Ceuster, Koen ve Jan Melissen (Der.), *Ending the North Korean Nuclear Crisis: Six Parties, Six Perspectives* (Netherlands Institute of International Relations "Clingendael").
- Macleod, Calum (2014), "China Angry at Obama's Meeting with Dalai Lama", *USA Today*, <http://www.usatoday.com/story/news/world/2014/02/21/china-dalai-lama-obama/5672589/> (15.09.2014).
- Masayuki, Masuda (2009), "China's Search for a New Foreign Policy Frontier: Concept and Practice of "Harmonious World", Lida, Masafumi (Der.), *China's Shift: Global Strategy of the Rising Power*, Tokyo: NIDS Joint Research Series, 3: 57-79.
- Ministry of Foreign Affairs of People's Republic of China, "A Policy of One Country Two Systems on Taiwan", http://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/ziliao_665539/3602_665543/3604_665547/t18027.shtml (01.04.2015).
- Noesselt, Nele (2012), "Is There a Chinese School of IR?", *GIGA Working Papers*, 188.
- "Obama Meets Dalai Lama, Offers Support for Tibetan Rights", *Aljazeera America*, 21 February 2014, <http://america.aljazeera.com/articles/2014/2/21/dalai-lama-obamatomeetorighsabuses.html> (15.09.2014).
- "Obama Meets with Dalai Lama despite Chinese objections", *CNN Edition*, 19 February 2010, <http://edition.cnn.com/2010/POLITICS/02/18/obama.dalailama/> (15.09.2014).
- Ong, Russell (2012), *China's Strategic Competition with the United States* (USA: Routledge).
- Organski, Abramo F.K. (1968), *World Politics*, 2nd edition (New York: Alfred A. Knopf).
- Orr, James (2007), "Bush Dismisses Chinese Criticism Over Dalai Lama", *The Guardian*, <http://www.theguardian.com/world/2007/oct/17/usa.china1> (14.03.2015).
- Panda, Ankit (2014), "The Long Road Back to the Six Party Talks", *The Diplomat*, <http://thediplomat.com/2014/02/the-long-road-back-to-the-six-party-talks/> (10.10.2014).
- Pearson, James (2013), "North Korea Launches Short-Range Missiles on East Coast", *NK News*, <http://www.nknews.org/2013/03/breaking-north-korea-launches-short-range-missiles-on-east-coast/> (02.04.2015).
- Perlstein, Rick (Der.) (2008), *Richard Nixon: Speeches, Writings, Documents* (USA: Princeton University Press).

- Qin Yaqing (2009), "Development of International Relations Theory in China", *International Studies*, 46 (1&2): 231-257.
- Roberts, J.A.G. (2003), *The Complete History of China* (Stroud, Gloucestershire: Sutton Publishing).
- Roy, Denny (2013), *Return of the Dragon: Rising China and Regional Security* (New York: Columbia University Press).
- Shin, Doh Chull (2012), *Confucianism and Democratization in East Asia* (UK: Cambridge University Press).
- Smith, Bill (2011), "Confucius Rises as Communist Party Revives Tradition", *The China Post*, <http://www.chinapost.com.tw/china/national-news/2011/04/04/297217/p2/Confucius-rises.htm> (30.04.2014).
- Spetalnick, Matt (2010), "Obama Meets Dalai Lama, Angering China", *Reuters*, <http://www.reuters.com/article/2010/02/18/us-china-usa-idUSN1116932520100218> (15.09.2014).
- Spillius, Alex (2009), "Barack Obama Cancels Meeting with Dalai Lama to keep China happy", *The Telegraph*, <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/barackobama/6262938/Barack-Obama-cancels-meeting-with-Dalai-Lama-to-keep-China-happy.html> (15.03.2015).
- Suisheng, Zhao (2008), "The Transformation of US-China Relations", *China and the United States: Cooperation and Competition in Northeast Asia*, Zhao, Suisheng (Der.), (USA: Palgrave Macmillan).
- Suk Hi, Kim, Mario Martin Hermsillo and Junhua Jia (2014), "The US-China Trade Friction: Causes and Proposed Solutions", *Journal of Applied Business and Economics*, 16 (5): 63-73.
- Sungur, Nevin (2015), "ABD'de Şer Ekseni Hazırlığı", *NTVMSNBC*, <http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/134221.asp?cp1=1> (02.04.2015).
- Sutter, Robert (2003), "US-China Relations After the Sixteenth Party Congress: Prospects and Challenges", *Journal of Asian and African Studies*, 38 (4): 447-463.
- The World Bank, GDP Growth (Annual %), <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG> (07.03.2015).
- Tong, Shijun (2006), "Chinese Thought and Diological Universalism", Delanty, Gerard (Der.), *Europe and Asia Beyond East and West* (UK: Routledge).
- US-Taiwan Business Council (2012), "Chinese Reactions to Taiwan Arms Sales", *Project 2049 Institute*, http://project2049.net/documents/2012_chinese_reactions_to_taiwan_arms_sales.pdf (05.04.2015)
- Weaver, Matthew (2009), "Barack Obama Accused of Bowing to Beijing with Dalai Lama 'Snub'", *The Guardian*, <http://www.theguardian.com/world/2009/oct/06/dalai-lama-barack-obama-washington> (15.03.2015).
- Wei, Chunjuan Nancy (2010), "China's Anti-Secession Law and Hu Jintao's Taiwan Policy", *Yale Journal of International Affairs*, 5 (1): 112-127.
- White Paper: China's Peaceful Development Road, State Council Information Office of China, <http://www.china.org.cn/english/2005/Dec/152669.htm> (07.03.2015).
- Winnett, Robert and Malcolm Moore (2013), "Political 'deep freeze' between Britain and China finally over following Dalai Lama row", *The Telegraph*, <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/asia/china/10142457/Political-deep-freeze-between-Britain-and-China-finally-over-following-Dalai-Lama-row.html> (24.03.2015).

- Xinzhong, Yao (2000), *An Introduction to Confucianism* (UK: Cambridge University Press).
- Zaharna, R. S. (2014), "China's Confucius Institutes: Understanding the Relational Structure & Relational Dynamics of Network Collaboration", Wang, Jain (Der.), *Confucius Institutes and the Globalization of China's Soft Power*, CDP Perspectives on Public Diplomacy, Paper 3 (Los Angeles: Figueroa Press).
- Zhao, Tingyang (2006), "Rethinking Empire From a Chinese Concept 'All-Under Heaven' (Tian-xia, 天下)", *Social Identities*, 12 (1): 29-41.
- Zhao, Tingyang (2012), "All-Under-Heaven and Methodological Relationism: An Old Story and New World Peace", Dallmayr, Fred ve Zhao Tingyang (Der.), *Contemporary Chinese Political Thought: Debates and Perspectives* (USA: The University Press of Kentucky)
- Zhao, Tingyang, "The Concept of All-under-heaven: A Semantic and Historical Introduction", <http://www.doc88.com/p-998593945884.html> (25.03.2013).
- Zhiquan, Zhu (2013), *China's New Diplomacy: Rationale, Strategies and Significance* (UK: Ashgate Publishing).
- Zhou, Lian (2009), "The Most Fashionable and the Most Relevant: A Review of Contemporary Chinese Political Philosophy", *Diogenes*, 56 (1): 128-137.
- Zhu, Feng (2006), "Shifting Tides: China and North Korea", *China Security*, 35-51.